

## **KERTOMUKSIA ÄITIYDESTÄ**

Narratiivinen tutkimus äitiyden kulttuurisesta rakentumisesta

ANNA HÄRKÄLÄ  
Tampereen yliopisto  
Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos  
Sosiaalityön pro gradu –tutkielma  
Huhtikuu 2006

## TIIVISTELMÄ

Tampereen yliopisto  
Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos

HÄRKÄLÄ, ANNA: Kertomuksia äitiydestä. Narratiivinen tutkimus  
äitiyden kulttuurisesta rakentumisesta.

Pro gradu –tutkielma, 75 s., 1 liites.

Sosiaalityö

Huhtikuu 2006

---

Tutkielmassani tarkastelen äitiyteen liittyviä kulttuurisia merkityksiä, määritelmiä ja normatiivisia odotuksia. Hyvän äitiyden kriteerit ja oletus naisen luonnollisista taipumuksista äitiyteen ja hoivaan ovat tiivistyneet kulttuuriseksi äitiyden mallitarinaksi. Tutkimukseni tarkoituksena on selvittää, miten ”hyvää äitiyttä” kerrotaan muille suhteessa tähän mallitarinaan, ja miten äidit tasapainoilevat oman äitiytensä ja mallitarinan välillä. Tutkimuksessani pohdin, selitetäänkö oma äitiys kohti yhteisesti jaettua käsitystä normaalista ja hyvästä äitiydestä.

Tutkimus nojaa sosiaalis-konstruktivistiseen lähestymistapaan, jonka mukaan ihmiset rakentavat tietonsa ja identiteettinsä kertomusten välityksellä. Tieto on tästä näkökulmasta kertomusten summa, joka saa jatkuvasti uusia osia alati uusiutuvasta kulttuurisesta tarinavarannosta ja liittyy siihen takaisin. Tutkimukseni paikantuu teoreettisesti myös naistutkimuksen keskusteluihin äitiydestä ja naisen asemasta.

Tutkimuksen aineistona on erään äitiryhmän haastattelu. Aineisto jakautuu yhteen ryhmähaastatteluun ja ryhmäläisten yksilöhaastatteluihin. Haastatteluaineistoa analysoin narratiivisen analyysin keinoin. Jäsenän aineistosta viisi erilaista äitikertomusta, joita pohdin suhteessa äitiyden kulttuuriseen mallitarinaan.

Kertomusten perusteella äidit tunnistavat kulttuurisesti jaetun hyvän äidin mallin, josta myös oma äitiys saa rakennusaineita. Oma äitiyttä kerrotaan positiiviseksi liittämällä siihen hyväksi koettuja äitiyden elementtejä. Toisaalta mallitarinan tarjoama äitiyskäsitys koetaan saavuttamattomaksi ja omaa äitiyttä joudutaan puolustamaan suhteessa siihen. Äitiyden kerronta ongelmista huolimatta saa positiivisen sävyn äitien korostaessa omaa vahvaa toimijuuttaan.

Avainsanat: äitiys, kulttuurinen mallitarina, narratiivisuus

## SISÄLLYS

1 Johdanto.....	1
2 Teoreettiset ja metodologiset lähtökohdat.....	3
2.1 Sosiaalis-konstruktivistinen näkökulma.....	3
2.2 Naistutkimus.....	5
3 Äitiys.....	7
3.1 Äitimyytti.....	7
3.2 Äitiys historiallisena konstruktiona.....	11
3.3 Äitiyden mallitarina ja strategiat oman äitiyden jäsentämisessä.....	16
4 Tutkimusasetelma.....	21
4.1 Tutkimuksen lähtökohdat.....	21
4.2 Narratiivisuus tutkimuksessa.....	23
4.3 Narratiivinen analyysi.....	25
4.4 Narratiivisen tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys.....	27
5 Ryhmähaastattelu.....	30
5.1 Ryhmähaastattelun toteuttaminen.....	30
5.2. Analyysi.....	32
5.3 Äitikertomukset.....	34

6	Yksilöhaastattelut.....	48
6.1	Yksilöhaastatteluiden toteuttaminen .....	48
6.2	Analyysi.....	50
6.3	Äitikertomukset.....	51
7	Johtopäätökset.....	62
8	Loppusanat .....	68
	Lähteet.....	70
	Liite 1 Vanhemmuuden roolikartta	

## 1 JOHDANTO

Tutkin pro gradu -tutkielmassani äitiyteen liittyviä kulttuurisia merkityksiä, määritelmiä ja normatiivisia odotuksia. Aihe ”äitiyden kulttuurinen määrittäminen” kiinnostaa minua paitsi tutkijana myös sosiaalityöntekijänä, koska työssäni joudun pohtimaan paljon asiakkaiden arkea koskevien ratkaisujeni eettisiä ja moraalisia ulottuvuuksia. Sosiaalityössä ollaan usein tekemisissä ihmisten kanssa, jotka saavat asemansa marginaalisten kategorioiden edustajina. Sosiaalityöntekijänä neuvottelen usein siitä, mikä on hyväksyttävä elämäntapa äitinä toisaalta yhteiskunnan vaatimusten mukaan, ja toisaalta taas asiakkaan oman arjen näkökulmasta. Työ itsessään asettaa reunaehdot sille, millaisia arvoja ja normeja äitiydestä työntekijä edustaa ja asiakkailleen välittää. Kuitenkin samalla olisi hyvä tunnistaa ja kuunnella valtakulttuurista poikkeavia käsityksiä ja määritelmiä, koska vain siten voi ymmärtää paremmin asiakkaidensa elämää sekä laajemmin syrjäytymisprosessien syntyä. Hyvän äitiyden malli peilautuu aina vastakohtansa kautta, jolloin osa ihmisistä jää määrittelyissä väistämättä neuvotellun hyvän ulkopuolelle.

Toinen tutkimusaiheeni valintaan vaikuttanut tekijä on oma äitiys. Kahden pienen lapsen äitinä on keskellä kaikkia niitä odotuksia, velvollisuuksia ja tunteita, joita äitinä olemiseen liittyy. Useissa lukemissani tutkimuksissa onkin mainittu tutkimusprosesseja kuvattaessa muun muassa tutkijan henkilökohtainen kiinnostus ja kokemus tutkimuskohteesta. Monien mukaan nämä tuovat jotain olennaista lisää tutkimukseen. Uskon, että itseäni arkitason kokemukset auttavat jäsentäessäni äitiyden merkityksiä laajemmin. Clandininia & Connelly (2000, 63) lainatakseni, tutkimuksessa opimme näkemään itsemme aina tutkimuksen keskellä, kiinnittyneinä ajan, paikan, henkilökohtaisen ja sosiaalisen ulottuvuuksiin.

Tutkielmaani varten haastattelin viiden äidin ryhmää, jonka jäsenet ovat, oman määritelmänsä mukaan, ”ei nyt ihan ongelmalapsien, mutta kuitenkin erityistä tukea tarvitsevien lasten” äitejä. Äitiryhmän kokoontumisien tavoitteena on tukea alkoholi- ja riskiperheiden äitejä vertaistuen ja yhdessä

tekemisen kautta. Haastattelut toteutin ryhmähaastatteluna sekä yksilöhaastatteluin. Haastattelemieni naisten elämäntavoissa ja ongelmissa on, yhteiskunnan määritelmien mukaan, jotain ei-hyväksyttävää ja apua vaativaa. Alkoholinkäyttö perheessä, vähävaraisuus, yksinhuoltajuus; kulttuuriset odotukset ohjaavat yhteiskuntaa ja auttamisjärjestelmiä tunnistamaan tämäntyyppisiä ongelmia ja samalla luovat määritelmät hyväksyttävälle ja paheksuttaville elämäntavoille.

Tutkielmani käsitteleekin myös äitiyden merkityksiä yleisesti hyväksyttävän ulkopuolella. Miten kulttuuriset arvot ja merkitykset syntyvät ja miten ne tulevat esiin naisten puheessa? Yhteiskunnassamme asioita leimaa vahvasti institutionaalinen näkökulma, ja ammattilaisten sanoma äitiydestä voi joskus olla kaukana ihmisten arkielämästä. Haluan tutkielmani avulla pohtia myös sitä, miten sosiaalityön kenttä osaltaan on luomassa ja käymässä neuvotteluja äitiyden määritelmistä. Tutkielmassani pohdin hyvän äitiyden käsitystä ja erilaisia puhetapoja siitä.

Toisessa luvussa esittelen tutkielmani *teoreettiset lähtökohdat*. Kolmas luku on *katsaus äitiyden määritelmiin*. Neljännessä luvussa käyn läpi *tutkimusasetelmani* ja viides ja kuudes luku ovat *aineiston analyysiä*. Koska tutkielmani sisältää kaksi eri aineistoa, ryhmä- ja yksilöhaastattelut, kerron niistä erikseen vasta analyysilukujen alussa. Seitsemäs luku on *yhteenvedoa ja pohdintaa* tutkimustuloksista ja kahdeksannessa luvussa palaan vielä *haastateltavieni ajatuksiin*.

Lähestyn tutkielmaani narratiivisen analyysin keinoin kahdesta eri näkökulmasta: Ensin pohdin ryhmähaastattelun äitipuhetta ja sitä, miten äitiyden kulttuuriset tarinat, arvot ja normit välittyvät äitien omiin tarinoihin. Miten omaa ja yhteistä tarinaa kerrotaan, jotta saavutetaan hyväksi koettu äitiys? Toiseksi lähestyn yksilöhaastatteluja enemmän yksilöllisen identiteetin näkökulmasta käsin, tavoitteenani löytää naisten antamia henkilökohtaisia merkityksiä äitiydelleen.

## 2 TEOREETTISET JA METODOLOGISET LÄHTÖKOHDAT

### 2.1 Sosiaalis-konstruktivistinen näkökulma

Tutkin kertomuksia, joten lähtökohtanani on olettaa niiden kertovan minulle jotakin ympäröivästä maailmasta. Tutkielmani liittyikin laadullisen tutkimuksen perinteeseen, jossa aineiston ajatellaan valottavan jonkin loogisen kokonaisuuden rakennetta. Kulttuuria tutkittaessa yhteiskuntaelämän merkitysvälitteisyys nostetaan tarkastelun keskiöön. Laadullisen aineiston voi ajatella olevan pala tutkittavaa maailmaa tai näyte tutkimuksen kohteena olevasta kielestä ja kulttuurista.

Laadullisessa tutkimuksessa kiinnitetään huomio kulttuurisiin jäsenyyksiin ja eritellään, millaisia erontekoja aineisto sisältää eli miten se jäsentää maailmaa. Kenneth E. Piken (1954) termein voi sanoa, että erottelujärjestelmiä tutkittaessa ei tehdä etic-tyyppisiä, tutkijan luomia luokitteluja, vaan kyse on emic-tyyppisten, tekstissä itsessään olevien luokittelujen tutkimisesta (ref. Alasuutari 1994, 101). Ihmisten itse tekemien erottelujen tutkiminen ei tarkoita, että voisi käyttää vain aineistossa itsessään esiintyviä termejä. Löytäessään tekstissä esiintyvän, usein toistuvan erottelun, tutkija nimeää sen empiirisenä yleistyksenä (Alasuutari 1994, 95). Tutkimukseni tarkoitus onkin aineistoa analysoimalla saavuttaa jotakin kulttuurimme äitiyden kerronnasta ja sen merkityksestä.

Teoreettisena viitekehyksenä tutkielmallani on *sosiaalis-konstruktivistinen* lähestymistapa. Väljästi määritellen konstruktionistisesti orientoitunut tutkimus kiinnittää huomiota niihin tulkinnallisiin käytäntöihin, joissa arkielämän moraalinen järjestys tuotetaan paikallisesti, ja joissa sitä ylläpidetään (Jokinen et al. 1995, 7). Sosiaalis-konstruktivistit (esimerkiksi G. Mead, L.S. Vygotski) tarkastelevat ihmisen mielen kehittymistä sosiaalisena prosessina, vastapoolina sellaiselle konstruktivistiselle ajattelulle, jossa psyyken nähdään kehittyvän omien sisäisten kehityslakiensa ohjaamana.

Konstruktivistisen ajattelun mukaan ihmiset rakentavat - konstruoivat tietonsa ja identiteettinsä kertomusten välityksellä. Ihminen rakentaa tietonsa aikaisemman tietonsa ja kokemuksensa varaan ja näkemys asioista muuttuu muotoaan sitä mukaa kuin ihminen saa uusia kokemuksia. Tieto on tästä näkökulmasta kertomusten kudelma, joka saa jatkuvasti uutta materiaalia alati uusiutuvasta kulttuurisesta tarinavarannosta ja liittyy siihen takaisin. (Alasuutari 1994, 29, 47, 50, 78; Heikkinen 2001, 119; Hänninen 1999.)

Edellistä lähellä olevassa *post-strukturaalisessa* suuntauksessa tarkastellaan subjektiviteetin muodostumista kielellisten käytäntöjen ja subjektiivisten kokemusten välisenä vuorovaikutuksena. Kielellä ja sen kautta yhteiskunnallisella ideologialla ajatellaan olevan keskeinen merkitys subjektiviteetin muovaajana. Diskursiivisen maailman nähdään koostuvan useista jännitteisistä diskursseista, jotka tarjoavat yksilöille erilaisia subjektipositioita. Yksilöllä ajatellaan olevan kuitenkin potentiaalia vastustaa ja muuttaa kielellisiä merkityksenantoja. *Diskursiivinen, sosiaalis-konstruktionistinen* lähestymistapa tarkastelee sitä, miten sosiaalista todellisuutta rakennetaan kielellisillä käytännöillä. Sen kritiikin kohde on nimenomaan perinteisen tiedekäsityksen oletus kielestä riippumattoman sosiaalisen todellisuuden olemassaolosta. (Hänninen 1999, 25.)

Sosiaalis-konstruktivistinen lähestymistapa todellisuuteen korostaa siis erityisesti kielen ja sen kautta yhteiskunnallisen ideologian merkitystä subjektiviteetin muovaajana. Tutkielmassani pohdin, miten yhteisesti jaettua ”hyvän äitiyden” tarinaa rakennetaan ja miten siitä neuvotellaan erilaisissa arkielämän käytännöissä. Äitiys ei ole muuttumaton, vaan sen voi katsoa heijastavan aikakautensa yleistä henkeä. Äitiys on sen neuvottelun tulos, jota kunakin hetkenä naisen moraalista, arvoista, vastuusta ja oikeuksista julkisessa keskustelussa käydään.



## 2.2 Naistutkimus

Sosiaalis-konstruktivistisen viitekehyksen lisäksi tutkielmaani paikantuu naistutkimuksen kentälle, koska tutkielmassani käytän hyväkseni paljon naistutkimuksen kirjoituksia. Kiinnostukseni naistutkimukseen on jatkunut koko sosiaalityön opintojeni ajan. Ajattelen naistutkimuksen ja naisen aseman pohtimisen eri tilanteissa tuovan syvyyttä myös sosiaalityön ymmärtämiseen. Tutkielmassani haluan tuoda esiin yhteiskunnan ”asiakkuuteen” määrittelemien naisten ja äitien puhetta omasta äitiydestään. Löydän itseni tässä kohtaa vahvasti naistutkimuksen parista, jossa äitiyskeskusteluilla on pitkät perinteet. Kuitenkin ajattelen, että keskustelu siitä, mikä on hyvää ja hyväksyttävää, normaalia ja epänormaalia, liittyy tutkielmani erityisesti myös sosiaalityön käytäntöihin.

Vuori (1999) luo artikkelissaan ”Äideistä on moneksi” katsauksen naistutkimuksen äideistä käymään keskusteluun. Katsaus antaa hyvän kuvan äitiyden määritelmien muuttuvaisuudesta ja sidonnaisuudesta aikaan. Vuori tiivistää kysymyksen äitiyden luonteesta kysymykseksi äitien subjektiivisuudesta. Toisaalta ei ole yhtä ainoaa kysymystä, johon vastaamalla voisimme ymmärtää äitiyttä. Keskustelu äitiydestä on vaihdellut de Beauvoirin (1949, suom. 1980) ja ns. toisen aallon feministien äitiyden kritiikistä kysymykseen äitiyden medikalisaatiosta (esim. Oakley 1984, Ehrenreich & English 1979, Wrede 1991), äitiyden instituutioon ja äitiyden kokemukseen (Rich 1976).

1970-luvulla äitiyden kulttuurista merkitystä epäiltiin vahvasti ja naisten synnyttämisen ajateltiin olevan naisen alistuksen viimesijaisin syy. Seuraavalla vuosikymmenellä kritisoitiin edelleen äitiyden vallitsevia ehtoja, mutta analysoitiin samalla, mitä hyvää naiset saavat elämästä lasten kanssa ja mitä hyvää äidit tarjoavat kulttuurille. Kuitenkin äitiyden ajateltiin yhä määrittävän sukupuolta ja yhteiskunnallista sukupuolijärjestelmää. Sukupuolen odotettiin menettävän merkityksensä ja miesten vallan romahtavan, jos lasten synnyttämisen ja hoidon organisoinnin tapa mullistettaisiin. (Vuori 1999.)

Usein keskustelussa on puhuttu lähinnä länsimaisen, valkoisen, heteroseksuaalisen ja hyvin toimeentulevan äidin kokemuksista ja elämän ehdoista. Tämän kritiikki (esim. DiQuintzio 1993; Barret & Mc Intosh 1982; Smith 1993) on pakottanut pohtimaan äitiyden välisiä eroja. Tärkeä kysymys on ollut myös se, miten äidit vaikuttavat lapsen sukupuoli-identiteettiin ja kulttuurin sukupuolittumiseen, ja joka on ollut erityisesti feministisen psykoanalyysin teemana. Pohjoismaissa on käyty keskustelua jo 1960-luvulla sukupuolten tasavertaisuudesta, jossa tavoiteltiin myös isyyden muuttamista ja miesten kotitöihin osallistumista. (Vuori 1999.)

1990-luvulla äitiysteema nousi yleiseen keskusteluun Jokisen (1996) väitöskirjan ”Väsynyt äiti” myötä. Väitöskirja käsitteli äitien väsymystä ja kotona olemista. Tutkimuksen aineistona oli äitien elämäkertakirjoituksia, joissa äitiys, koti, jääminen ja väsymys olivat keskeisiä teemoja. Tutkija totesi myös, että meissä elää edelleen syvällä kaksijakoinen äititarina: hyvä ja paha äiti. Äitiys oli naisille lähinnä epämääräinen lupaus kypsyydestä, aikuisuudesta ja naisena olemisesta, jossa kuitenkin saatettiin kokea pettymyksiä.

Nätkinin (1997) väitöskirja ”Kamppailu suomalaisesta äitiydestä” käsitteli äitiyttä toisesta näkökulmasta. Väitöskirjassaan tutkija käsitteli maternalistista diskurssia kolmesta näkökulmasta: asiantuntijoiden ja ammattilaisten, naisliikkeen ja vaikuttajanaisten sekä tavallisten naisten, äitien näkökulmasta. Äitien omaelämäkertoista erottui kaksi juonirakenteen mallia: familistinen, perhekokonaisuutta ja avioliittoa koossa pitämään pyrkivä malli ja maternalistinen, äidin ja lapsen kiinteään suhteeseen ja miehen poissulkemiseen pyrkivä malli. Kolmas, epäyhtenäinen ja teorettinen malli on äitiyden tarinan individualistinen juoni, joka on enemmänkin pyrkimys irrota kahdesta edellisestä selkeästä mallista

Koivunen (1998, 73, 79) esittää artikkelissaan ”Hoivaava nainen”, että äitiyttä sinänsä ei ole tutkittu ennen edellä mainittuja Jokisen (1996) ja Nätkinin (1997) tutkimuksia. Tämä johtuu Koivusen mukaan siitä, että suomalaisen naistutkimuksen tulkinnoissa erilaiset maternalismiin

kietoutuvat retoriikat ovat olleet voimakkaasti esillä 1980-luvusta lähtien. Naistutkimusta jäsentää metatarinana työn, vahvuuden ja hoivan juoni. Hoivaavan naisen tarinassa maternaaliset juonet ja perheromanssin variaatiot ovat olleet tutkimuksessa keskeisesti läsnä. Asettelu ensisijaistaa tietyt kysymyksenasettelut ja teemat ja marginalisoi toiset. Esimerkiksi uhrina oleminen ei sovi hoivaavan naistoimijan kuvaan.

Oman tutkielmani liitän kysymyksiin äitiydestä toisaalta kulttuurisena instituutiona, toisaalta taas kysymyksenä äitiydestä äidin subjektiivisena kokemuksena. Kysymys lienee ikuinen ristiriita, jota tuskin onkaan tarkoitus ratkaista. Painotus, että naisen kokemus on tulkittava tilanteisesti, suhteessa kulloiseenkin kontekstiin, toimii ohjeena myös tutkielmalleni. Kuten Vuori (1999) toteaa, naistutkimuksen keskustelu on nykyään laajentunut myös siihen, miten erilaisia äitejä kuvataan, määritellään ja ohjataan taiteen, viihteen, tieteen, valistuksen ja politiikan konteksteissa. Myös äitien oma näkökulma äitiyteen ja lasten kanssa elämiseen on ajankohtaistunut uudella tavalla. Naiset ymmärtävät itseään ja toisiaan äiteinä uudella tavalla. Äidit eivät ole vain äitejä: he ovat myös kumppaneita, työntekijöitä, ajattelijoina, naisia. Kysymystä äitiydestä ei saada tasapainoon, vaan äidit keinuvat, tasapainoilevat, putoavat ja kiipeävät takaisin.

### **3 ÄITIYS**

#### **3.1. Äitimyytti**

Tässä luvussa pohdin äitimyytin merkitystä yhteisesti jakamallemme käsitykselle äitiydestä. Mikä on myytti? Sanasta tulee mieleen vanha tapa ja uskomus, joka ei koskaan muutu. Myytti on ajatuksissamme jotakin häilyvää ja symbolein verhottua. Myytin voi ajatella olevan kuitenkin jotain paljon enemmän. Myytti on mallitarina, joka sisältää ja uusintaa myös yhteiskuntamme rakenteita ja vallankäyttöä. Kiinnostuksellani äitimyyttiä kohtaan haluan selventää myyttisen äidin ja naisen tarinaa, ymmärtääkseni paremmin äitiyteen liitettyjä kirjoittamattomia sääntöjä, jotka voivat edelleen hyvin yhteiskunnassamme.

Myyttiä voidaan pitää esimerkinomaisena mallina, jonka mukaisesti tiettyjen yhteisön jäsenten odotetaan käyttäytyvän (Auvinen 1979, 183). Myytti on yhteisön mallikertomus, ihmisen ja kulttuurin itseymmärryksen väline. Myytin kieli on kaksitahoista: toisaalta on kertomus sinänsä, toisaalta kertomuksen rakenteissa ja rakenteiden välisissä suhteissa kulkeutuu tietoa sosiaalisesta organisaatiosta ja ympäröivästä todellisuudesta. Voi siis sanoa, että myytin välittämä kertomus esittää yhdenlaisen tulkinnan maailmasta

Yhteiskunnan suurimpana, naista kontrolloivana myyttinä pidetään äitimyyttiä. Myyttinen äiti on lastaan alituisesti rakastava ja uhrautuva, kiinteässä yhteydessä lapseensa. Naiselle äitiyden toteuttaminen antaa erityisen sisäpuolisen ja asunnon kodiksi rakentajan roolin. Äitiys ja koti muodostavat kahden samankeskisen ympyrän kuvion; keskellä sijaitsevat kohtu ja tulisija, laidoilla äidin ruumis ja sekä kodin ja yksityisen rajat. Kotiin ja naiseen liitetään samanlaisia ominaisuuksia: epäitsekkyyttä, huolehtivaisuutta ja rakkautta. (Kitzinger 1978; Jokinen 1996, 81, 87; Granfelt 1998, 117,124.)

De Beauvoir (1949, 114) kirjoittaa kuvaillessaan myyttistä naista:

*”Myyttiä on vaikea kuvailla. Se ei antaudu vangittavaksi ja rajattavaksi, se kummittelee tietoisuudessa ilmenemättä koskaan määrättyinä objektina. Myytti on niin häilyvä ja ristiriitainen, että sen yhtenäisyyttä ei ensiksi tajua. Nainen on Delila ja Judit, Aspasia ja Lucretia, Pandora ja Athene. Hän on samalla Eeva ja Neitsyt Maria. Hän on palvottu ja palveleva, elämän lähde ja pimeyden mahti. Hän on totuuden perushiljaisuus, hän on kavaluus, lörrpöys ja valhe. Hän on puoskarieukko ja noita. Hän on miehen saalis ja tämän turmio. Hän on kaikkea sitä mitä mies ei ole, ja mitä mies haluaa; hän on miehen vastakohta ja olemassaolon oikeutus”*

Auvinen (1979) on käsitellyt äitimyytin määritelmää artikkelissaan ”Ylistämällä alistettu” strukturaaliseen myyttikäsitykseen nojaten.

Symbolisella tasolla tarkasteltaessa käsitteet ”nainen” ja ”naisellinen ” ovat usein ristiriidassa naisten elämäkokemusten kanssa. Tälle ristiriidalle perustuu myös ”ylistämällä alistaminen”, ideaalinaiseuden kohottaminen niin korkealle, ettei kukaan normaali nainen siihen yllä. Näin hyvän ja oikean naisen mitta on saavuttamattomissa, ja epäonnistuminen siinä naisten heikkoutta, pahuutta ja huonoutta. Strukturalistien mukaan ihmisten käyttäytymistä ja sosiaalisia instituutioita hallitsevat alitajunnasta tulevat lait. Myytin takaa löytyy alitajuinen rakenne, joka hallitsee ajatteluamme ja selittää monia yhteiskunnallisia ilmiöitä. Perusristiriita, johon äitimyytti etsii ratkaisua, on miehen ja naisen välinen vallankäytön ongelma.

Myytti pyrkii turvaamaan miehen vallan. Äitimyytissä vallankäytön perusongelma ja ristiriita on kätkeyty vastakohtaisuudeksi kahden eri ”naislajin” välille, saaden naiset kilpailemaan keskenään, sen sijaan että he muodostaisivat yhtenäisen uhan miehelle ja miehen vallalle. Kulttuurissamme on vain yksi ”mieslaji”, mutta vähintään kaksi eri ”naislajia ”: hyvä ja huono äiti. Äitimyyttiä toteuttava nainen on alistunut ja epäitsenäinen, joskin hän tässä valtakysymyksiä tiedostamattomassa roolissaan on tyytyväinen, koska hän näin parhaiten vastaa kulttuurin odotuksia. (emt., 183-189.)

Koko kristinuskon vakiintuneisuuden ajan neitseellisen sikiämisen myytti on ollut voimistamassa ja luomassa mustavalkoista naiskuvaa: syntinen Eeva– puhdas neitsyt. Neitseellisyys myyttisenä kuvana on patriarkalisessa kulttuurissa projisoitunut naisia koskevaksi seksuaaliseksi normiksi (Korte 1988, 252). Vastakkainasettelu äiti-huora on ikivanha ja kuvastaa miehen pyrkimystä hallita ensisijaisesti naisen seksuaalisuutta, ja sitä kautta myös hänen muuta käyttäytymistään. Naisen ihannointi häntä ylistämällä tuottaa eräänlaisen ei maallisen olemassaolon, naisen ”pyhyiden”. Syntyy Jeesus-morsian, jonka pelottava, halveksittava vastakohta on syntinen Eeva (Auvinen 1979, 186-187).

Äitiyttä on pidetty sopimattomana naisille, jotka on määritelty siveettömiksi ja itsekkäiksi tai liian itsenäisiksi. Yleisesti ottaen siveettömyys liittyy

siihen, että naisen seksuaalisuus ei ole ollut miesten hallinnassa, ja itsenäisyys siihen, että naiset ovat tunkeutuneet miesten alueelle ja tavoitelleet miehisiä etuoikeuksia. Äitiys oli sosiaalisesti hyväksytty avioliiton kautta. Kulttuurissamme naisen ”lankeaminen” merkitsee siveettömyyttä ja myös äitiyden edellytysten kieltämistä. (Nätkin 1991, 13-14.)

De Beauvoirin (1949, suom. 1980, 134) mukaan nainen hyväksyessään hänelle määrätyn alistetun osan, saa Marian sädekehän. Mariakultti on miesten uljaimman voiton ilmentymä, johon sisältyy naisen arvonalautus täydellisen tappion kautta. Myös Kristeva (1993, ref. Nätkin 1997, 248-249) tuo äitiydestä puhuessaan esille, että naiset ovat osittain ottaneet omakseen miesdiskurssien äidin kategorian, kuten neitsytäiti Marian. Kristinuskon myyttiset ainekset ovat tarjonneet naisille tulkintoja, mutta toisaalta Kristeva pohtii, mitä tulee näiden tilalle maallistuneessa yhteiskunnassa.

Äitimyytti olettaa, että äidit ovat rakastavia, tuntevat helliä tunteita lapsiaan kohtaan ja vastaavat lasten tarpeisiin kaikissa olosuhteissa. Äitiys on seurausta siitä, että naiset luonnostaan haluavat ja saavat tyydytystä tällä tavoin itsensä uhraamalla itsensä äitiyteen. Kristeva (1993, ref. Nätkin 1997, 248-249) luonnehtii äitiyttä yhdeksi masokismin muodoksi. Äidillinen masokismi, eli halu kärsiä, näyttää edelleen olevan osa naisen luontoa. Miehisessä kulttuurissa äitiys vaatii uhrautumista, mikä Kristevan mukaan varmistaa äideille pääsyn yhteiskunnan jäseniksi ja samalla palkitsee heidät mielihyvän tunteella.

Näkökulma äitiyteen on jännitteinen. Tämä tulee esille esimerkiksi siinä, että toisessa ääripäässä naiset on nähty holhouksen, säätelyn ja kontrollin uhreina, alistettuina, toisessa taas vahvoina ja aktiivisesti kamppailevina yhteiskunnan jäseninä (kts. Nätkin 1997). Äitiys on yksi länsimaisen yhteiskunnan ja symbolisen järjestyksen peruskategoria. Jokinen (1996, 16), Luce Irigarayta lainaten toteaa, että kulttuurimme perustuu symboliselle äidinmurhalle. Patriarkaalinen järjestys hiljentää naisen äänen ja jättää äitiyden ei-symboliseksi ja ei-olemassa olevaksi. Jokinen (emt., 15)

kuitenkin uskoo, että naiset kykenevät muokkaamaan erilaisia äitiyden presentaatioita oman elämänsä tarkoituksiin. Toisaalta hän uskoo, että naisten pääsy merkitystenantotalouteen on rajallista, eikä ole syytä olettaa, että naiset ja äidit olisivat täysivaltaisia puhuvia subjekteja.

Jokisen (1996, 62, 67) mukaan halu äitiä tai äitiydestä kieltäytyminen syntyvät ruumiillisissa subjekteissa muistoista ja kulttuurisista kertomuksista; tietoisista tai tiedostamattomista samastumisista äitiyden representaatioihin. Saarikankaan (1991, 239-240) mukaan monet seikat, joita kritisoiimme patriarkaalisen äitiyden kuvana, voivat myös toisella tasolla olla äitiyden positiivisia, äidin ja lapsen suhteesta lähteviä puolia. Lämpö, rakkaus, ravitseminen, turvananto, läheisyys ovat äitiyden positiivisia ulottuvuuksia. Ne muuntuvat yhtä helposti naisen äitiydellä alistamiseksi kuin äitiyden mystifioimiseksi. Äitiydestä keskusteltaessa on erotettava toisistaan äitiys naisen yksityisenä kokemuksena ja äidin ja lapsen suhteena, sekä toisaalta äitiys patriarkaalisen kulttuurin määrittelemänä naisen roolina.

Äitimyytin jatkumo vuodesta toiseen ja vuosisadasta toiseen jaksaa hämmästyttää. Voisi ajatella, että nyky-yhteiskunta on niin monimuotoinen ja monet erilaisuudetkin hyväksyvä, että kaikkalainen äitiyden idealisointi olisi jo ohimennyttä elämää. Vaikka en usko, että äitiys on alistava olotila, uskon että hyvän äitiyden paineet edelleen seuraavat kaikkia äidiksi tulevia. Itse tartun edellä olleeseen ajatukseen äitiydestä naisen yksityisenä kokemuksena ja positiivisia ulottuvuuksia sisältävänä. En tutki naisen alistamisen mekanismeja, vaan kuuntelen äitiyden kokemuksia ja sitä kautta pohdin myös äitimyytin läsnäoloa.

### **3.2 Äitiys historiallisena konstruktiona**

Äitiyden historialliset juuret ja käsitykset ovat yhä läsnä elämässämme. Kulttuurinen muisti heijastuu arkiseen puheeseen, erityisesti arkikertomuksiin. Arkikertomuksissa arvot ja asenteet ovat tunnistettavissa niiden stereotyyppisissä ja toistuvissa elementeissä. Kertomuksissa heijastuu

kulttuurissa vallitsevia kollektiivisia kertomusaiheita ja kerronnallisia mielikuvia herättäviä henkilöihahmoja, näyttämöitä ja tilanteita, jotka voidaan tulkita myyttisinä. Arkikertomusten tarkastelu nostaa esiin niihin sisältyvän kulttuurisen tietämyksen ja kulttuuristen kategorioiden rakentamisen. Myytteihin kuuluvat myös käsityksemme sukupuolista ja sukupolvista. Äitiys historiallisesti konstruoituna ideologiana tarjoaa sukupuolittuneen käyttäytymismallin kaikille naisille, myös niille jotka eivät ole synnyttäneet tai kasvattaneet lasta. (Tainio 2001, 87-88, 100; kts. Hays 1996.)

Äitiä tarkoittava vanha kantakielestä periytynyt sana on *emä* tai *emo*, jolle etymologinen sanakirja antaa useita merkityksiä. Vuorela lainaa Ruben Nirvin kielihistoriallista tarkastelua (1952), jonka mukaan emä-sana tarkoittaa nykykielen äidin lisäksi myös vaginaa, kohtua, mitä tahansa suurta; myös puun runkoa tai köliä ja keskeisesti myös naaraspuolista eläintä. Äitiys oli siis konkreettisesti kiinnittynyt ruumiilliseen äitiyteen ja naisen kykyyn synnyttää, koska äitiä on kutsuttu samalla sanalla joka viittaa naisen kohtuun. (ref. Vuorela 2002, 266-267, 270.)

Äitiyden kriteerejä on pohdittu pitkään. Alussa hyvä äiti tarkoitti fyysistä huolenpitoa, ruokkimista ja kodinhoitoa. 1800-luvulle asti maatalousyhteiskunnassamme ei äitiyden mittana pidetty niinkään lapsista huolehtimisesta tai kasvattamisesta, vaan ennemminkin suurta lapsilukua. Kasvatusvastuu oli käytännössä isällä ja isommat sisarukset huolehtivat pienemmistään. Emännän ja vaimon rooli oli tärkeä ja työ oli naisen kunnia siinä missä miehenkin. Sankariäitityyppi muodostui taas vastineeksi tabuille, jotka leimasivat odottavan äidin likaiseksi ja työhön kelpaamattomaksi. Kertomuksia työn keskellä synnyttävistä äideistä kerrotaan yhä ja näiden ahkeruutta ihailaan. (kts. Katvala 2001.)

Myöhemmin äitiyteen liitettiin psykologisia vivahteita, ja äidin rooli lapsen terveille psyykkiselle kehitykselle vahvistui samalla, kun 1800-luvun lopulla kasvatusoppaat yleistivät Suomessakin. 1900-luvulla keskiluokkaisten perheiden ihanteeksi muodostui kotiäiti-ihanne ja hyvän äidin tunnisti erityisesti puhtaudesta. Katsottiin, että naisella oli luontaisia



taipumuksia näihin tehtäviin, kun taas miehen ominaisuudet sopivat paremmin kodin ulkopuolella toimimiseen. Koti-ideologiaan kuului henkistynyt, yksityinen nainen, ”kodin hengetär”. Äidistä rakennettiin diskursiivisesti asiantuntijoiden keskustelussa ja ammatillisissa käytännöissä perheen keskiössä olevaan hahmoa. Tämä pyrkimyksen voi nähdä ulottuvan aina 1840-luvun kasvatuskeskusteluista tähän päivään (Vuori 2001, 43).

Syntyi myös erilaisia kansanvalistusseuroja, jotka pyrkivät johdattamaan maaseudunkin naiset tämän uuden ideologian pariin. Tunnetuimpia on Martta-yhdistys, joka sai laajaa kannatusta ja onnistui levittämään kotitalousneuvonnan varjolla feminiinistä naiskäsitystä eri yhteiskuntaluokkiin. Naiset hakivat paikkaansa aktiivisina ja poliittisina toimijoina ja toisaalta kansakunnan jatkuvuuden säilyttäjinä, eli synnyttäjinä ja lapsista huolehtijoina. (Katvala 2001.)

Äitiys oli osa naisten vapautus- ja itsenäistymisliikettä ja äitiydestä tehtiin aktiivinen, yhteiskunnallinen äitiys. Samalla isän rooli suuntautui perheen sisällä toimivasta kasvattajasta perheen elättäjäksi ja ulospäinsuuntautuneeksi toimijaksi. Naisten oikeuksien lisääminen 1900-luvun alussa vaikutti myös perheen sisäisiin valtasuhteisiin. Uusi avioliittolaki säädettiin 1929 ja sen mukaan puoliset olivat tasavertaisia ja heidän tuli yhdessä edistää perheen hyvinvointia. Samanaikaisesti äitien oikeudet lapsiinsa pyrittiin legitoimaan lainsäädännöllisesti. Aiempi lainsäädäntö oli korostanut isän ensisijaista roolia lasten holhoojana, nyt laki julisti molemmat vanhemmat tasavertaisiksi lasten huoltajiksi. (Katvala 2001; Ollila 1994, 283-285.)

Nätkin (1997, 245) esittää karrikoiden historiallisen suomalaisen äidin *”naiseksi, joka päätti ylväästi, itsetietoisesti ja väsymystään valittamatta selviytyä tarvittaessa yksin suurestakin työmäärästä monen lapsen kanssa, mutta jätti oven raolleen (erilaisissa) taisteluissa haavoittuneelle miehelleen, jos tämä vain jaksoi ja halusi tulla kumppaniksi vanhemmuuteen”*. Yhteiskunnallisen äidin hahmo kokosi yhteen käsitykset naisen luonnosta, naiseettisesta subjektista ja naiskansalaisesta. Naiskasvatus muokkasi neidoista äidillisyydestään tietoisia yksilöitä ja

naisten yhteiskunnalliseksi tehtäväksi muodostui äitiyden lisäksi myös siveellisyyden edistäminen (Helen 1997, 152).

Jos nykyään ajatellaan, että seksuaalisuus ja uusintaminen on pidettävä toisistaan eroissa, tämä ei ollut 1800-1900-luvun vaihteen feministeille mahdollista useastakaan syystä. Ehkäisyn puute sai aikaan sen, että raskaus oli naisille uhka, ei mahdollisuus. Merkittävää oli myös se, että äitiys esitettiin monelta taholta naisen olennaisimpana tehtävänä, jonka täyttymiseen seksuaalisuuden oli suuntauduttava. Äidin seksuaalisuus kytkettiin yhteiskunnallisen äitiyden toteuttamiseen ja suvunjakamisen velvollisuuksiin. Äitiyttä voi pitää keskeisenä poliittisena mekanismina, jonka avulla naiset on sisällytetty nykyaikaiseen poliittiseen järjestykseen, kun naisten palvelukset ja tehtävät valtiota kohtaan on laajalti samastettu äitiyteen. Tässä naiset olivat myös itse mukana valitsemalla seksuaalisuutensa ”toteuttamisen” päämääräksi äitiyden. (Lappalainen 1996, 215-216.)

Toisen maailmansodan aikana naisten työssäkäynti lisääntyi naisten korvatussa sodan aikana miehet työmarkkinoilla. Naisten työssäkäyntiä pidettiin 1940-luvulla aluksi vain väliaikaisena ilmiönä, ja alkuperäisenä tarkoituksena olikin antaa naisilla korvatut työpaikat takaisin miehille sodan loputtua. Kuten tiedämme, toisin kävi. Teollistuminen jatkui, muutto kaupunkeihin vilkastui ja syntyi uusia, erityisesti naisille soveltuvana pidettyjä palveluammatteja. Perheellisten naisten työssäkäynti yleistyi siinä määrin, että siitä alkoi olla seurauksia yhteiskunnan toimintaan ja jouduttiin miettimään yhteiskunnan taholta ratkaisuja lasten esimerkiksi päivähoiton järjestämiseen. (Katvala 2001; Ollila 1994, 337-338; Nätkin 1997, 151.)

Kotiäiti-instituutio ei päässyt koskaan Suomessa voimistumaan samalla tavalla kuin esimerkiksi Yhdysvalloissa ja Euroopan maissa, vaikka yleisesti saatettiinkin ajatella, että ansioäiti ei pysty antamaan tarpeellista äidinhoivaa. Äitien ansiotyö uhkasi mullistaa koko yhteiskuntarakenteen, jonka perustana oli koti ja perhe. Äitien työssä käymisestä muodostui kuitenkin 1950-luvulla naisten oikeus ja itsenäisyyden perusta, ja

sukupuolten välistä tasa-arvoa korostava ideologia alkoi voimistua. (Katvala 2001; Ollila 1994, 337-338; Nätkin 1997, 151.)

Sotien jälkeen väestöpolitiikka kannusti perheitä lapsiluvun kasvattamiseen. Vuonna 1941 perustettu Väestöliitto pyrki väestön kasvun lisäksi kasvattamaan kansallista itsetuntoa. Väestökysymyksen on väitetty olevan naiskysymys siinä mielessä, että vastuu alhaisesta syntyvyydestä kuuluisi naisille. Vetoaminen äitiyteen naisten kansallisvelvollisuutena ei ole tyypillistä vain väestöpolitiikalle, vaan se on piilevästi ollut koko valistuksen projektiin liittyvän kansakunnan heräämisen ydinajatus. Toisaalta väestöpolitiikan vaikutus naisten asemaan on moniselitteinen. Esimerkiksi Väestöliiton toiminnassa oli monia konservatiivisia, sukupuolten työjakoa syventäviä piirteitä, kuten äitiyden ihannointia ja sen valjastamista kansallisiin tarpeisiin, mutta myös äidin oikeuksien puolustamista ja arkipäivän helpottamista. (Nätkin 1997, 73, 75-77.)

Feministisen liikkeen ja naistutkimuksen saadessa jalansijaa, haluttiin äitiys tiputtaa korokkeeltaan. Ajateltiin, että äitiys estää naisia tulemasta tasa-arvoisiksi. Naistutkimuksen keskustelu kritisoi edelleen äitiyden vallitsevia ehtoja, mutta analysoi samalla, mitä hyvää naiset saavat elämästä lasten kanssa ja mitä hyvää äidit tarjoavat kulttuurille. Suomessa alettiin tutkia erityisesti työssäkäyvien äitien kokemuksia työn ja äitiyden yhteensovittamisesta.

Nykyään naistutkimuksessa keskitytään naisten arkielämän kokemusten ja keskinäisten erojen merkitysten tutkimiseen. Äidinrakkauden tai halun äitiyteen ei oleteta perustuvan synnynnäiseen ja universaaliin äitiyteen, kuten perinteinen äitimyytti on esittänyt. Esimerkiksi Pöllänen (2005) kyseenalaistaa suomalaisessa perhetutkimuksessa esiintyvät itsestäänselvyydet. Perhetutkimuskeskustelussa kysymys lapsen parhaasta viittaa edelleen hyvin pitkälti siihen, miten kiintynyt lapsen ensisijainen hoivaaja (=äiti) on lapseensa, ja kuinka äiti voi parhaalla mahdollisella tavalla tuottaa lapsen henkistä hyvinvointia.

Vuoren (1999) mukaan äitiys on niin naistutkimukselle kuin feminismillekin sekä pakollinen että kiperä kysymys. Feminismin kannalta kyse on äidin itsenäisestä subjektiudesta, kun taas sosiaalipolitiikan kannalta äidin riippuvuudesta miehestä, perheestä tai hyvinvointivaltiosta. Suomalaisten naistutkijoiden panos äitiyden pohdintaan on liittynyt paljolti jälkimmäiseen. Sen sijaan tutkimuksessa on ollut vaikeaa tarkastella äitiyttä suhteena lapseen ja elämänä lasten kanssa. Naisista tulee äitejä vain kahdella tavalla: synnyttämällä tai elämällä lasten kanssa. Siksi kysymystä lapsista ei voida jättää huomioimatta. Vuoren mukaan ”kokemuksen” käsitteen ongelmallisuus ei merkitse, etteikö äitien kokemuksia olisi mahdollista tutkia ja problematisoida.

Tutustuessani äitiyskirjallisuuteen syntyi mielikuva äitiyden monimuotoisuudesta ja määritelmien vaihteluista: historian ja aikakausien vaihteluissa myös äitiys on ollut muuttuvainen ja häilyvä. Äitiyden kontekstit ovat muuttuvaisia, mutta äidin suhde lapseen ja elämä lasten kanssa ei ole muuttunut. Siksi kiinnitynkin eniten tähän näkökulmaan pohtiessani puhetta äitiydestä. Puheesta välittyvät kulttuurin luomat reunaehdot, mutta haluan ajatella, että äidin oma kokemus ja oleminen lapsen kanssa on pääosassa.

### **3.3 Äitiyden mallitarina ja strategiat oman äitiyden jäsentämisessä**

Äitiys on jatkuvan muutoksen ja määrittelyn alaisena. Käsitteet vanhemmuudesta pohjautuvat kulttuurisidonnaisten tieto- ja kokemuspohjien varaan ja kuvaa luodaan jatkuvasti julkisessa keskustelussa, jossa esitetään näkemyksiä hyvästä ja vastakohtaisesti huonosta vanhemmuudesta. (Holm 1994, 152-153.) Tänä päivänä äitiys nousee aika ajoin otsikoihin esimerkiksi naisten työssäkäymisen ja lasten hoidon järjestämisen yhteydessä.

Suomalaisessa yhteiskunnassa kulttuuriseen kehykseen, jossa naisen äitiys rakentuu, ovat vaikuttaneet ja vaikuttavat edelleen paitsi

ydinperheideologia, myös psykoanalyttisen perinteen näkemys äidistä lapsen identiteetin kasvulle tärkeimpänä henkilönä. Siitä, että nainen on määritelty ensisijaisesti seksuaalisuuden, kodin ja äitiyden kautta, on seurannut, että työtä tekevä nainen ei ole oikein sopinut kuvioon. Vaikka esimerkiksi Suomessa lähes kaikki aikuiset naiset käyvät töissä, koko ajan vallitsee eräänlainen epävarmuuden tunne: tämä ei oikein. Ajatus siitä, että nainen on työssä ikään kuin väliaikaisesti ja luontoaan vasten, on syvällä. Edelleen, kun käydään keskustelua lasten hoitamisesta tai kodin asemasta yhteiskunnassa, nousee voimakas rintama, joka vakuuttaa, että oikea nainen jää tarvittaessa kotiin. Kääntäen tämä näkyy miesten haluttomuutena vanhempainlomaan tai hoitovapaaseen.

Yksilöllinen kokemus äitiyden kulttuurisista rajoista saattaa näyttäytyä ahtaana. Vaikka äitiys yhteiskunnassamme esiintyykin tänä päivänä entistä erilaisimmissa muodoissa, ei se ole merkinnyt välttämättä kulttuuristen rajojen murtumista. Rajat pohjaavat pitkään elossa olleisiin myytteihin äidin merkityksestä lapsen hyvinvoinnille. Nykyään äitiyttä on alettu tarkastella epävakana, ambivalenttina asiana ja puhe äideistä on monikollista: puhetta monista erilaisista äideistä ja naisista. Ennen äitiä on lähinnä katsottu ulkoapäin, joko arvostellen tai ihannoiden. (Nousiainen 2004, 62, 66; Vuori 1999.) Pohdinkin, miten äidit tänä päivänä, vanhojen myyttien ja niitä rikkomaan pyrkivien ajatusmallien keskellä pysyvät tasapainossa ja muodostavat oman, henkilökohtaisen äitiyden strategiansa.

Tutkielmassani käytän hyväkseni eri variaatioita *kulttuurisen mallitarinan* käsitteestä (kts. Jokinen et al. 2004; Kulmala & Vanhala 2004, 99). Jokainen kulttuuri antaa jäsenilleen erilaisia elementtejä toteuttaa hyvää elämää. Näiden elementtien voi ajatella ilmenevän kullekin kulttuurille tyypillisille kertomusten muodossa. Kulttuurinen mallitarina on kertomusten kokonaisuus, jossa kiteytyvät kunkin yhteisön määrittämä hyvä tai paha elämä. Mallitarinaan on varastoitunut kulttuurista tietoa siitä, miten tietyssä asemassa tai tilanteessa olevien ihmisten oletetaan käyttäytyvän. Usein myös tieto normaalista syntyy sen vastakohtan kautta, joten tavallista

vanhemmuuttakin on vaikea hahmottaa muuten kuin mitä se ei ole (Vuori 2003, 58-59).

Sacks (1992, 40) puolestaan käyttää käsitettä *kategoria*. Kategoriaan sisältyy tietoa koskien ihmisten keskinäistä vuorovaikutusta, jonka avulla rakennamme ymmärrystämme yhteiskunnasta, itsestä ja muista. Ihminen asettaa itsensä tai tulee asetetuksi tiettyyn kategoriaan, johon on yhdistetty tietyt piirteet ja ominaisuudet, ja näin kategoriat ovat osaltaan rakentamassa ihmisille sosiaalisia identiteettejä (Antaki & Widdicombe 1998, 3).

Hänninen (1999) käyttää väitöskirjassaan ”Sisäinen tarina, elämä ja muutos” *sosiaalisen tarinavarannon* käsitettä, joka viittaa siihen kulttuuristen kertomusten joukkoon, joka yksilölle tarjoutuu sosiaalisessa vuorovaikutuksessa tai julkisessa keskustelussa. Tarinoilla on omat osastonsa eri ihmisryhmille: miehille ja naisille, eri ikäryhmille ja eri luokkien edustajille. Nämä kategorisoidut tarinat määrittelevät niitä rooliodotuksia, joita eri asemissa oleviin ihmisiin kohdistetaan ja joihin ihmiset enemmän tai vähemmän mukautuvat. Perinteisesti naisille on tarjoutunut tarinallisia malleja, joissa nainen saa merkityksensä suhteessa mieheen. Tarinat voivat toimia normatiivisesti välittäessään mallia siitä, millä tavalla tietyssä tilanteessa on kulttuurisesti tavanomaista ja hyväksyttyä asennoitua.

Hännisen (emt., 21) toinen keskeinen käsite on *sisäinen tarina*. Hänen mukaansa sisäinen tarina on prosessi, jolla ”yksilö tulkitsee elämänsä tapahtumia sekä situaationsa tarjoamia mahdollisuuksia ja rajoja sosiaalisesta tarinavarannosta omaksumiensa tarinallisten mallien avulla”. Tarinallisuuden ja sisäisen tarinan merkitys liittyy siihen, miten tuotamme itsellemme ymmärryksen elämästämme ja koemme oman olemassaolomme mielekkäänä ja jatkuvana. Väitöskirjassaan Hänninen analysoi kertomuksia, joissa yksilöille on tavalla tai toisella tapahtunut negatiivissävytteinen elämänmuutos. Tällaisissa tapauksissa ihminen pyrkii kokoamaan kulttuurisesta tarinavarannosta ja omasta elämäntilanteestaan merkityksellisen sisällön tapahtumille.

Keskustelut uusintavat normaaliin äitiyteen kuulumista tai siitä poikkeamista, ja mallitarina hyvästä vanhemmuudesta vahvistuu, kun ”toiset” suljetaan hyvän äitiyden ulkopuolelle. Mallitarinoiden määrittelyissä kyse on kaikesta viranomaisten, ammattilaisten ja kansalaisjärjestöjen toiminnasta, jolla vanhemmuutta jännitteen kautta muokataan.

Yksi esimerkki tästä on viranomaisten käyttämä Vanhemmuuden roolikartta (liite 1), jota sosiaalialan työntekijät usein käyttävät apuna vanhemmuuden arvioinnissa. Kartta sisältää useita eri osa-alueita, joilla on normitettu se, mitä hyvän vanhemman odotetaan olevan. Odotukset saattavat aiheuttaa monilla riittämättömyyden tunteita ja ajatuksen siitä, että ei ehkä koskaan pysty olemaan kyllin hyvä vanhempi. Vaikka roolikartan tarkoituksena onkin osoittaa, että riittävä vanhemmuus on hyvä eikä täydellisyyttä ole tarkoituskaan tavoitella, luo se yhden mallitarinan ja yhteiskunnallisen selityksen siitä, mitä on hyvä äitiys.

Yhteiskunnan tarjoamien äitiyskäsitysten rinnalla ihmisillä on henkilökohtainen käsitys itsestään: ihmiset tunnistavat heille ulkoapäin annetun vanhemmuuden, näkevät sen läpi ja kyseenalaistavat sitä. Jännitteitä syntyy kulttuuristen odotusten ja henkilökohtaisten mahdollisuuksien välillä toteuttaa äitiyttä. Kulttuurisia ja mallitarinoita ja kategorisointeja ei aina hyväksytä oman identiteetin määrittäjiksi, vaan niihin otetaan etäisyyttä ja niitä kommentoidaan ja kyseenalaistetaan.

Juhila (2004, 263) määrittelee *vastapuheen* dialogiksi kulttuurissa vallitsevien kategorisointien ja merkitysten kanssa. Vastapuheeksi voidaan ymmärtää siis sellaiset puhetavat, joilla ihmiset asettavat kyseenalaiseksi heihin kohdistuvia määritelmiä, kieltävät ne tai muuttavat niitä. Vastapuhe voi käyttää suoraa tai epäsuoraa keinoja ja sen vastapoolina on vaikeneminen. Vaikeneminen voi itsessään olla vastapuhetta, tai se voi tarkoittaa kuulluksi tulemisen vaikeutta yhteiskunnassa sekä vaikeutta kuvata omaa kokemusta marginaalissa olemisesta. Vastapuheen avulla äitimyyttä saatetaan vastustaa ja polemisoida. (Jokinen et al. 2004, 10- 12, 16-17.)

Vaikeneminen, oman äitiyden normalisointi ja korostaminen ovat strategioita oman äitiyden tuottamisessa ja näitä kuuntelemalla voi saada vihjeen naisten puheessaan käyttämistä äitiyden kertomuksista ja mallitarinan luonteesta. Koska äidin identiteettiä rakennetaan suhteessa muihin ihmisiin ja mallitarinaan, olenkin kiinnostunut siitä, onko tutkimukseni vertaisryhmän naisilla yhteinen tapa puhua vastaan ja tuottaa erilaista äitiyttä suhteessa mallitarinaan? Mallitarinan vahvuutena on kasvojen säilyttämisen mahdollisuus. Mitä kauempana kulttuuriset vaatimukset ovat, sitä ristiriitaisempi voi ihmisen kokemus itsestään olla. Tästä kulttuurisesti annetusta, lähtökohtaisesti kielteisestä vanhemmuudesta käsin tuotettu vastapuhe antaa tilaisuuden esittää itsestään kuva vanhemmuuteen kykenevänä, vaikka vanhemmuus olisikin erilaiseksi koettua. (Jokinen et al. 2004, 16; Kulmala & Vanhala 2004, 99, 114.)

Nousiainen (2004) haastatteli väitöskirjassaan *”Lapsistaan erillään asuvat äidit. Äitiysidentiteetin rakentamisen tiloja”* naisia, joiden lapset syystä tai toisesta asuivat pois äidin luota. Nousiainen selvitti, miten naisen identiteetti äitinä rakentuu. Tutkimuksessa syntyvä kuva lapsesta erillään asuvaan naisen äitiydestä sisältää kulttuurissamme yleisesti esiintyviä käsityksiä äitiydestä. Äitiyden kulttuurinen kuva on ristiriitainen ja moraalisisilla koodeilla väritetty. Yhtäältä äideiltä edellytetään moraalisesti korkeaa toimintaa lasten parhaaksi, mikä sitoo heitä lapseen. Toisaalta äitejä vaaditaan hellittämään sidostaan ja antamaan isille mahdollisuus lapsista huolehtimiseen. Äitien on vaikea toimia hyväksyttävällä tavalla ja rakentaa identiteettiään äitinä tässä ristiriitaisessa tilassa. Kun nainen asuu erossa lapsistaan, hän saa helposti huonon äidin leiman tai ainakin hänen tekemänsä ratkaisua ihmetellään.

Nousiainen (emt.) toteaa halutessaan kyseenalaistaa kulttuurisia kertomuksia hyvästä ja tasapainoisesta identiteetistä, että itselle hyväksyttävä identiteetin ei tarvitse olla ehjä, vaan se voi sisältää ristiriitaisuuksia. Se on tässä ja nyt, liikkuva ja muuttuva, jolla on historia ja tulevaisuus. Hyväksyminen on toimintaa, joka lähtee itsensä



ymmärtämisestä toimivana ja omaan itseensä vaikuttamaan kykenevänä ihmisenä

Parhaimmillaan sosiaalisen tarinavarannon mallit voivat olla positiivisia ja vapauttavia, pahimmillaan taas pakottavia, yhdenmukaistavia tai rajoittavia. Kuitenkin kulttuurisen mallitarinan käsite on mielestäni lohdullinen. Nimensä mukaan se tarjoaa mallin tietyille käyttäytymiselle, mutta ei säätele sitä välttämättä tiukoin koodein. Mallitarinan olemassaolo saattaa sulkea aina jonkun ulkopuolelle, äidin, jonka elämäntapa tai vanhemmuus ei vastaa tarinan vaatimuksia. Kuitenkin mallitarina sisältää positiivisen mahdollisuuden muokata sitä ja koota siitä aineksia oman elämän merkitykselliseksi tekemiseen. Haluan ymmärtää mallitarinan mahdollisuudeksi, joka loppujen lopuksi voi tarjota jokaiselle jotakin.

## **4 TUTKIMUSASETELMA**

### **4.1 Tutkimuksen lähtökohdat**

Kuten toisessa luvussa kerroin, ensimmäisenä tutkielmani lähtökohtana on sosiaalis-konstruktivistinen näkökulma todellisuuteen. Sosiaalisen konstruktivismin mukaan ihmiset rakentavat tietonsa ja identiteettinsä kertomusten välityksellä. Se korostaa erityisesti kielen ja sen kautta yhteiskunnallisen ideologian merkitystä subjektiviteetin muovaajana. Tutkielmassani pohdin tähän näkökulmaan liittyen, miten yhteisesti jaettua ”hyvän äitiyden” tarinaa rakennetaan arkielämän käytännöissä.

Toisena lähtökohtanani ovat naistutkimuksen kirjoitukset äitiydestä. Naistutkimuksen keskustelu äitiydestä on vaihdellut äitiyden kritiikistä ja naisen alistamisesta äitien oman näkökulman esiin tuomiseen. Onkin painotettu, että naisen ja äidin kokemus on tulkittava tilanteisesti, suhteessa kulloiseenkin kontekstiin. Kertomukset äitiydestä eivät ole muuttumattomia, vaan heijastavat aikakautensa yleistä henkeä. Äitiys on sen neuvottelun tulos, jota kunakin hetkenä naisen moraalista, arvoista, vastuusta ja oikeudesta julkisessa keskustelussa käydään.

Tutkielmani tarkoituksena on kuvata naisten puhetta äitiydestään sekä yleisemmin ymmärtää äitiyden kulttuurisia, yhteiskuntaamme sisäänrakennettuja määritelmiä. Tutkielmani käynnistäjänä oli idea tietyn naisryhmän haastattelusta, ryhmän jonka uskoin tuottavan äitipuhetta tutkimukseni tarpeisiin. Tutkielmani lähtökohdat ovat määrittyneet tässä tapauksessa siis aineiston pohjalta. Koska olin ensisijaisesti kiinnostunut ryhmän haastattelusta ja tarinallisuudesta, saneli se pitkälti muut tutkimuksen lähtökohdat.

Haastattelin ryhmähaastattelulla ja yksilöhaastatteluin kaksi vuotta kokoontunutta naisten ryhmää, jonka tarkoituksena on tarjota riskiperheiden äideille vertaistukea ja eväitä arjessa jaksamiseen. Käsite ”riskiperhe” on tullut ryhmää vetävältä organisaatiolta, ja ymmärrän ”riskin” tässä tapauksessa tarkoittavan perheiden alkoholinkäyttöä, vähävaraisuutta tai parisuhdeongelmia, joita ryhmän avulla pyritään ennaltaehkäisemään ja lievittämään.

Edellä mainitut ajatukset mielessäni, tutkimuskysymyksiksi muotoutuivat seuraavat kysymykset:

- Mitä on ”hyvä” äitiys haastateltavien naisten puheessa?
- Miten haastateltavat tuottavat omaa äitiyttään suhteessa käsitykseen hyvästä ja normaalista äitiydestä? Onko ryhmällä jaettu, yhteinen käsitys hyvästä äitiydestä? Selitetäänkö oma äitiys kohti ”normaalia” ongelmista huolimatta?
- Mitkä ovat strategiat oman äitiyden jäsentämisessä, kun tasapainoillaan oman äitiyden kokemuksen ja äitiyden mallitarinan välillä?

Miettiessäni aineistonkeruun menetelmää, päädyin haastatteluun muutaman mutkan kautta. Alun perin tarkoitukseni oli kerätä naisilta myös kirjoituksia äitiydestään ryhmähaastattelun lisäksi, mutta tämä tehtävä oli ryhmäläisille vaikea, enkä saanut kirjoituksia. Yhden äidin toivomuksesta päädyin kirjoitusten sijaan tekemään yksilöhaastattelut vielä ryhmähaastattelun jälkeen. Jälkikäteen olen ajatellut, että tämä oli onnistunut ratkaisu. Naisten

vapaaehtoinen haastattelu tuotti varmasti enemmän puhetta äitiydestä, ja näin pääsin myös lähemmäs äitejä tutkijana.

Paitsi vuorovaikutuksen luomiseen, haastattelu antaa mahdollisuuden sosiaalisen konstruktivismin mukaan mahdollisuuden tarkkailla kielen ja puheen merkitystä yhteiskunnallisten merkitysten ja mallitarinoiden syntymiseen. Myös naistutkimuksen menetelmissä haastattelulla on ollut aina suuri merkitys. 1980-luvun alussa naistutkimuksen vahvistuessa, ihanteellisessa niin sanotussa syvähaastattelutilanteessa toivottiin naisen koko arjen myllerryksen olevan läsnä.

Oinas (2004, 210, 218, 222) on tutkinut feminististä haastattelukirjallisuutta ja tekee seuraavan jaottelun: 1980-luvun optimistisen haastattelukirjallisuuden vastaparina voi esittää 1990-luvun skeptisyyden, jolloin kirjoitettiin taas enemmän tutkimisen ongelmista, vaikenemisesta ja tutkimisen raskaudesta. 2000-luvulla haastattelua ei ole kuitenkaan hylätty; feministisen haastattelukirjallisuuden pääteemat, tieteen poliittisuus, tutkimuksen etiikka ja naisten arjen merkittävyys ovat merkityksellisiä ja ajankohtaisia edelleen yhteiskuntatieteitten kentällä. Keskeisenä aiheena on pysynyt kaiken kerronnan ja tulkinnan paikantuneisuus ja tutkijan osallisuus osana aineistoa.

#### **4.2 Narratiivisuus tutkimuksessa**

Tutkielmani aineiston analyysin välineenä on narratiivinen analyysi. Narratiivisuuden käsite on peräisin latinan kielestä, jonka substantiivi *narratio* tarkoittaa kertomusta ja verbi *narrare* kertomista. Englannissa kantasanat ovat muuntuneet substantiiviksi *narrative* ja verbiksi *narrate*. Käsitteelle ei ole vakiintunut suomenkielistä nimitystä. Hänninen (1999) käyttää sanaa *tarinallisuus*, jota voi pitää narratiivisuuden synonyymina.

Narratiivisuutta ja sen lähikäsitteitä käytetään paljon eri tieteenalojen tutkimuksessa ja käsitteiden käyttö on suhteellisen vakiintumatonta ja epäyhtenäistä. Narratiivisella tutkimuksella voidaan viitata tiedonprosessiin

sinänsä, tietämisen tapaan ja tiedon luonteeseen, jolloin narratiivisuus on liittynyt usein konstruktivistiseen tiedonkäsitykseen. Narratiivinen tutkimus voidaan ymmärtää väljäksi metodiseksi viitekehykseksi, jonka ydin on siinä, että huomio kohdistetaan kertomuksiin todellisuuden ja maailman merkitysten tuottajana ja välittäjänä. Toiseksi sitä voidaan käyttää kuvattaessa tutkimusaineiston luonnetta. Kolmanneksi narratiivisuudella voidaan viitata aineiston analyysitapoihin. (Heikkinen 2001, 116-118; Hänninen 1999.)

Narratiivisuus tutkimuksessa viittaa siis lähestymistapaan, joka kohdistaa huomionsa kertomuksiin tiedon välittäjänä ja rakentajana. Narratiiveja voi luonnehtia kulttuurisesti vakiintuneeksi tavaksi esittää asioita. Narratiivisuus ja postmodernismi on usein liitetty toisiinsa. Sekä postmodernismi että narratiivisuus hahmottavat uudella tavalla yksilön, identiteetin ja todellisuuden muodostumisen. (Heikkinen et al. 1999, 39; Heikkinen 2001, 116; Holma 1999, 323.)

Narratiivisessa tutkimuksessa huomio kohdistuu siihen, millä tavalla yksilöt antavat merkityksiä asioille tarinoidensa kautta. Huomion kiinnittämällä ihmisten autenttisiin kokemuksiin pyritään tutkijan ja tutkittavien yhteiseen merkityksen luomiseen. Yksilöiden elämäkertomuksiin perustuva merkityksenanto mahdollistaa sen, että ihmisten äänet pääsevät autenttisemmalla tavalla kuuluviin. Tieto muodostuu näin moniäänisempänä, joukkona pieniä kertomuksia, eikä pelkisty yhteen, monologiseen ”suureen kertomukseen”, joka toimii usein myös vallan ja manipulaation välineenä. (Heikkinen 2001, 129-130.)

Hännisen (1999) mukaan tarinallisen lähestymistavan sisällä voidaan erottaa erilaisia painotuksia suhteessa kysymyksiin minuuden yhtenäisyydestä ja pysyvyydestä. *Toimijaminä* aktualisoituu ihmisten erilaisissa toimissa ja elämänprojekteissa. Toimijaminä on usein suuntautunut ulkomaailmaan, ei itseensä. Minuuksia voi kuitenkin olla useita, jotka aktualisoivat eri elämänalueilla, eri tarinoissa. *Reflektoitu identiteetti* eli *tulkittu minä* muodostuu ihmisen kertoessa itselleen tarinaansa. Tietoista identiteetin rakentamista tapahtuu erityisesti silloin kun rutiininomainen elämäkulku

syystä tai toisesta katkeaa, kun elämänprojekteja on arvioitu uudestaan tai kun ne joutuvat ristiriitaan keskenään. Reflektoitu minätarina välittää toimijaminien ja moraalisen identiteetin suhdetta. Tarinan kertominen toisille tekee mahdolliseksi tehdä oma toiminta hyväksyttäväksi toisten silmissä.

Menetelmää pohtiessani olin pitkään kahden vaiheille: narratiivinen analyysi vai diskurssianalyysi? Toisaalta olin myös aikeissa analysoida aineistoni ensimmäisen osan narratiivisin menetelmin ja toisen diskurssianalyysin keinoin. Syy, miksi kuitenkin valitsin narratiivisen menetelmän analyysini välineeksi on se, että pidän tutkimukseni keskeistä käsitettä äitimyyttä historiallisena tarinana, joka edelleen jatkaa eloan yhteiskuntamme kertomuksissa, niin julkisissa kuin yksityisissäkin. Tästä seuraa luonnollisesti se, että yritän jäljittää ja analysoida näitä narratiiveja myös omasta aineistostani. Lisäksi yhden menetelmän valinta on selkeämpi ja auttaa vertailtaessa aineistoja.

### **4.3 Narratiivinen analyysi**

Narratiivinen analyysimenetelmä määräytyy tutkittavan ilmiön, tutkimuskohteen, tutkimisongelman ja tutkimuksen käytännön toteuttamisen mukaan. Narratiivisen aineiston analyysitapa on usein vapaamuotoinen, mutta myös tarkkoja analyysimenetelmiä on kehitetty (Alasuutari 1999). Lieblin et al. (1998) mukaan narratiivinen lukutapa edellyttää kolmen eri kertomuksen keskinäistä dialogia. Ensimmäinen on kertomuksen kertojan äänen mukana olo, joka on nauhoitettua tai kirjoitettua kertomusta. Toinen on teoreettinen analyysi, jossa tutkija tarkastelee tulkintojensa oikeellisuutta suhteessa aikaisempiin tutkimuksiin ja teorioihin. Kolmanneksi on käytettävä reflektiivistä aineiston lukutapaa ja tulkintaa.

Narratiivisessa analyysissä painopiste on uuden kertomuksen tuottamisessa aineiston kertomusten perusteella. Narratiivinen analyysi ei siis kohdistu huomiotaan aineiston luokitteluun, vaan se konfiguroi aineiston pohjalta

uuden kertomuksen, joka pyrkii tuomaan esiin aineiston kannalta keskeisiä teemoja. (Heikkinen et al. 1999, 39; Heikkinen 2001, 116; Holma 1999, 323.)

Lieblich et al. (1998) ehdottavat narratiivisen aineiston lukemiseen ja analysointiin kahta lähestymistapaa: laaja-alaisuuteen (holistic) tai luokitteluun (categorical) perustuva lähestymistapa ja kerronnan sisältöön (content) tai kerronnan muotoon (form) perustuvaa lähestymistapaa. Omalle tutkimukselleni hyödylliseksi näen holistisen sisällön ja muodon analyysin mallin, joiden avulla pyrin näkemään tutkittavat henkilöt kokonaisuutena ja tarkastelemaan kertomusten osia suhteessa kokonaisuuteen. Kertomusten sisältö ja muoto kertovat esimerkiksi tutkittavan identiteetistä ja arvoista ja siitä miten ne ovat rakentuneet.

Analyysissäni hyödynnän myös Clandininin & Connellyn (2000, 50) käyttämää käsitettä kolmiulotteinen narratiivisen tutkimuksen tila. Tilassa ajallisuus muodostaa yhden ulottuvuuden, henkilökohtainen ja sosiaalinen vuorovaikutus toisen ja paikka kolmannen ulottuvuuden. Clandininille & Connellylle (2000, 19, 29) narratiivisen tutkimuksen avainsana on ajallisuus ja erityisesti kokemuksen ajallisuus. Myös yhteisöllisesti jaetut kokemukset ovat luonteeltaan ajallisia. Jokaisella tapahtumalla on menneisyys, meille näyttäytyvä nykyisyys ja oletettu tulevaisuus.

Tarkoitukseni on aineistoni analyysissä löytää ryhmäkeskustelusta edellä mainituin narratiivisin keinoin niitä tyyppitarinoita, joilla haastateltavat äitiyttään tuottavat suhteessa ”normaaliin ja hyvään” äitiyteen. Yksilöhaastatteluilla ja henkilökohtaisen äitiyden tarinoilla täydennän tätä kuvaa. Narratiivisen näkemyksen mukaan inhimillinen kokemus on aina jäsentynyt kertomuksellisen muodon kautta. Narratiivinen lähestymistapa kuuluu siihen laajaan ajatuslinjaan, jossa minuutta ei nähdä pysyvän ja olemuksellisenä, vaan kulttuurisena prosessina, muuttavana ja moniulotteisena. Narratiivisen analyysimenetelmän tarkoituksena on löytää aineistoista niitä kertomuksia, joiden avulla haastateltavat jäsentävät ja ymmärtävät ympäröivää maailmaa. Yhtenä ideana on nähdä vastaukset

kulttuurisina tarinoina. (Hänninen 2000; Silverman 2000, 123-124; Heikkinen 2001, 122-123.)

#### 4.4 Narratiivisen tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys

Tutkimuksen *validiteetilla* tarkoitetaan yleisesti sitä, millä tavalla tutkimustulos vastaa tosiasioiden tilaa todellisuudessa. *Reliabiliteetilla* puolestaan tarkoitetaan sitä, missä määrin satunnaiset tekijät ovat mahdollisesti vaikuttaneet tutkimustulokseen. Koska narratiivisuus kuitenkin liitetään usein konstruktivistiseen ajattelutapaan, voi vastaavuuden käsite tutkimuksen luotettavuuden arvioinnissa joskus olla ongelmallista. (Heikkinen 2001, 127.) Gergenin (1994, 188) mukaan narratiiveja voidaan tarkastella mahdollisina totuuksina todellisuudesta, totuuksina jotka heijastavat todellisuutta tai rakentavat sitä. Ihmisten kertomukset ovat subjektiivisia kuvauksia elämästä ja sosiaalisen todellisuuden totuus on monimuotoista, koska me kaikki tulkitsemme sitä omista lähtökohdistamme käsin. Näin ollen narratiivisen tutkimuksessa ero faktan ja fiktion välillä ei aina ole selkeä. Tutkija voi työssään pohtia kerrotun tarinan totuudenmukaisuutta. Ovatko kuvatut tapahtumat todella toteutuneet? Miten asiat kuvataan, riippuu tutkijan kiinnostuksen kohteista ja ympäröivistä olosuhteista (Clandinin & Connelly 2000, 179).

Haastateltavieni pieni joukko ja mahdollinen tunnistettavuus pienellä paikkakunnalla ovat asioita, joita olen joutunut pohtimaan tutkielmaani tehdessäni. Alasuutarin (2005) mukaan kunnioittava suhtautuminen tutkittaviin on syytä pitää mielessä, sillä yleensä tutkija on tutkijan ja haastateltavan välisessä suhteessa hallitsevassa roolissa. Vapaamuotoisissa haastatteluisissa toisaalta tullaan hyvin lähelle tavallista ystävyysuhdetta, jolloin on syytä pohtia oman yksityiselämänsä rajoja. Hirsjärven et al. (2000, 27) mukaan eettisiin periaatteisiin tutkimusta tehdessä kuuluu muun muassa se, että tutkittava ymmärtää, mihin häntä pyydetään osallistumaan ja miksi. Tutkittavan yksityisyys tulee myös suojata.

Omassa tutkielmassani olen selittänyt tutkimukseni tarkoituksen haastateltavilleni ja taannut anonymiteetin suojaamisen. Haastattelemillani naisilla ei käsitykseni mukaan kuitenkaan ollut suurta pelkoa ”paljastumisesta” ja yksityisyyden menettämisestä, olivathan ryhmäläiset esiintyneet aiemmin omilla nimillään ja kuvan kera paikallislehdessään. Toisaalta, vaikka tutkittavat itse murtaisivat yksityisyyden suojansa, tutkijana ei siltikään luvan saatuaan voi kertoa ketä on haastatellut, koska tutkijalla on paremmat edellytykset arvioida sen mahdollisia seurauksia (Alasuutari 2005, 20).

Aineistokatkelmista olen muuttanut nimet ja muut mahdollisesti tunnistettavat tiedot. Tutkimukseni tulokset esitän ryhmäläisille niiden valmistuttua, saadakseni vielä kuulla naisten ajatuksia niistä. Mutta kuten Alasuutari (2005, 19-20) toteaa, eivät tutkimuksen kohteet voi määrätä tuloksista tai tulkinnoista, vaan heitä vähemmän mairittelevatkin asiat tulee voida sanoa. Toisaalta heitä ei tule esittää tarpeettomasti loukkaavalla tavalla.

Tutkielmaa tehdessäni olen pohtinut paljon marginaalin ja keskuksen käsitteitä. Alun perin ajattelin ryhmäläisteni olevan jollakin tapaa keskuksen laitamilla, koska olihan heillä kaikilla eriasteisia ongelmia juomisesta erityislapsiin. Kaikki heidät voidaan määritellä myös ”asiakkuuteen” johonkin: toimeentulotuki-, lastensuojelu-, päihdehuollon asiakkaaksi. Luovuin kuitenkin tästä ajatuksesta, koska en nähnyt tällaisen luokittelun tekemisen vaikuttavan tutkimukseni ydinkysymykseen ”mitä on hyvä äitiys” millään tavalla, enkä toisaalta nähnyt edes perusteita tällaiselle luokittelulle.

Ja kuten eräs äideistäkin sanoi yksilöhaastattelussaan, että vaikka kokikin tarvitsevansa erityistä tukea, että *”miten sen voi määritellä kenellä on normaali perhe. Enhän minäkään koe että meillä epänormaali perhe on. Vaikka meillä on kolme tollasta kakaraa niin kai meillä silti normaaliperhe on.”* Äideille ei ”erityinen tuki” näyttäydä negatiivisena tai aiheuta marginaaliasemaa, joten miksi tutkijanakaan ryhtyisin sellaista ennakoasetelmaa luomaan. Hyvän ja huonon, normaalin ja epänormaalin käsitteet ovat kuitenkin läsnä tutkielmassani, mutta ilman että niitä liitetään



haastateltaviini. Auttamatta hyvä ja normaali ilmenevät vastakohtiensa kautta, mikä näkyy myös aineistossani. Haastattelemieni äitien puhe on vuoroin ongelmapuhetta, vuoroin positiivista puhetta, ollen kuitenkin vahvojen toimijoiden puhetta.

Ahmedin (2000) mukaan erityisesti tutkimuksessa, joka kohdistuu ”toisiin”, voi tutkijalla olla suuri houkutus ryhtyä kertomaan heidän todellisuudestaan ja ajattelustaan, ikään kuin ymmärtämään heidän tarinoitaan, antamaan heille ”äänen” tai korostamaan heidän erilaisuuttaan. Ahmedin mukaan tarvitaan sen sijaan eettisempi tutkimusasettelu, joka ei tuota fetissinomaista erilaisuutta. Eettisen tutkimuksen keskiössä ovat rakenteelliset erot. Tällöin erilaisuutta ei eristetä tutkittavan sisäiseksi ominaisuudeksi, vaan prosessiksi joka ajankohtaistuu kohtaamisessa. Tutkija ei voi täysin saavuttaa toisen tarinaa, sillä se on sidottu aiempaan historiaan jota tutkija ei voi tuntea. (ref. Oinas 2004, 223.)

Hyvän äitiyden kulttuurisen kertomuksen tai mallitarinan voi ajatella olevan sellainen, josta *”postmoderni epäily modernia, positivistista ja objektiivisuuteen pyrkivää tiedonkäsitystä kohtaan on rohkaissut alistettuja ja marginaaliin jätettyjä ihmisryhmiä luomaan omia kertomuksiaan, joiden välityksellä ne irrottautuvat ”suurten kertomusten” hallitsevista ja alistavista tarinoista.”* Postmodernissa todellisuus ei ole erillään ihmisen toiminnasta, vaan kielen ja kulttuurin tulosta. Laajoja ilmiöitä selittäviä ”suuria kertomuksia” ei voi enää muodostua, vaan tieto ja tietäminen muodostuvat paikallisesti ja kontekstisidonnaisesti. (Heikkinen 2001, 119-120; Holma 1999, 323.)

Tulen tutkimuksessani esittämään eri käsityksiä äitiydestä suhteessa kulttuuriin ja ympäröivään yhteiskuntaan. Aineistoni on yksi otos eräiden äitien kertomuksista. Kertomukset ovat osa ihmisten henkilökohtaista elämäntarinaa liittyneenä tutkijan omaan tarinaan ja tutkimuksesta tehtyihin tulkintoihin sekä aikaan ja paikkaan. Tästä näkökulmasta katsottuna uskon aineistoni pienestä koostaan huolimatta vastaavan asettamiini tutkimuskysymyksiin hyvinkin.

## 5 RYHMÄHAASTATTELU

### 5.1 Ryhmähaastattelun toteuttaminen

Haastattelin tutkimustani varten ryhmähaastattelulla kaksi vuotta säännöllisesti kokoontunutta äitiryhmää. Ryhmän vetäjätahon tavoitteena on tukea riski- ja alkoholiperheiden koossapysymistä ja tarjota vertaistukea äideille. Ryhmä oli perustettu lastenleirillä syntyneen idean perusteella. Tuolloin oli herännyt ajatus, että myös lasten vanhemmille olisi hyvä olla jotain yhteistä tekemistä. Äideille oli lähetetty kutsut osallistua äitiryhmään. Ryhmäläisten määrä on kahden vuoden aikana vaihdellut viidestä kymmeneen ja suurin osa ryhmän jäsenistä on pysynyt samana koko tuon ajan. Ryhmä on melko kiinteä, koska uusia jäseniä ei ole tuona aikana tullut. Uskoin haastateltaviani valitessani pääseväni tarkastelemaan ryhmää, jossa äitiys on keskeisenä asiana ilman, että tutkijana joudun nostamaan sen erikseen tarkastelun kohteeksi.

Halukkuutta osallistua haastatteluun kävin tiedustelemassa etukäteen kahdessa äitiryhmän kokoontumisessa. Jaoin myös kirjallisesti tiedot itsestäni ja tutkielmani aiheesta ja tavoitteesta. Korostin haastateltavien anonymiteettiä ja myös omaa tutkijanasemaani, koska pienen kaupungin asukkaina haastateltavat mielsivät minut lähinnä sosiaalitoimiston työntekijäksi. Alustus olikin tarpeen, koska mielestäni se sai aikaan sen, että ryhmäläiset suhtautuivat suopeammin haastatteluideaani. Itse haastattelussa vielä keräsin kaikilta osallistujilta myös kirjallisen suostumuksen käyttää haastattelua tutkimukseni aineistona.

Ryhmähaastatteluun saapui lopulta viisi äitiä. Kaksi äideistä oli yksinhuoltajia ja kolme avioliitossa lastensa isän kanssa. Äitien iät vaihtelivat 34-57 vuoteen ja heidän lastensa iät 5-27 vuoteen. Yhdellä äidillä oli yksi lapsi, kahdella äidillä kaksi lasta ja kahdella äidillä oli kolme lasta. Yksi äideistä oli myös isoäiti. Kaikki äideistä olivat haastatteluhetkellä mukana työelämässä; osalla oli vakituinen työpaikka ja osa oli

työharjoittelussa. Ryhmään mukaan he olivat tulleet sen vetäjän kutsumana, ja kaikkien mielestä kokoontumiset olivat omiaan kokemusten jakamiseen ja hengähtämiseen arjen kiireiden keskellä.

Valitsin ryhmähaastattelun aineiston keruun välineeksi, koska se voi auttaa tutkijaa saamaan mahdollisuuden kuulla niitä termejä, käsitteitä ja hahmottamistapoja, joiden puitteissa ryhmä toimii ja ajattelee kulttuurisena ryhmänä. Avoimuus tutkimuskohteelle, sen teoreettinen ennalta määrittämättömyys luonnehtii myös omaa asennetta (Alasuutari 1994, 120-123; Eskola & Suoranta 2003, 94-97; Laine 2001, 35-36). Kyseisen ryhmän ja sen haastattelemisen etuna oli myös, että ryhmä oli kokoontunut jo pitkään ja ryhmäläiset olivat näin ollen tuttuja toisilleen. Ajattelin, että jo vakiintuneen ryhmän keskustelussa tulee vaivattomammin ilmi ryhmäläisiä ohjaavia normeja, arvoja ja kulttuurisia odotuksia. Edelleen ajattelin, että ryhmäläisillä voisi olla jaettu tapa puhua äitiydestään, tapa jolla omaa äitiyttä ehkä mahdollisista ongelmista huolimatta selitetään kohti ”normaalia” äitiyttä.

Ryhmähaastattelutilanne muotoutui tavoitteideni mukaan enemmän keskusteluksi kuin haastatteluksi, ja tutkijana vetäydyin alun jälkeen tietoisesti syrjään, halutessani antaa mahdollisimman paljon tilaa naisten omaehtoiselle puheelle. Keskustelussa kävimme läpi seuraavat teemat: perustiedot itsestä ja ryhmästä, äidiksi tuleminen, äitiyden hyvät ja huonot puolet, ihanneäitiys, voimavarat, perhesuhteet ja lopuksi käsitys omasta äitiydestä ryhmän jäsenenä ja suhteessa yleiseen käsitykseen äitiydestä.

Olin aiemmin jakanut ryhmäläisille Vanhemmuuden roolikartta – monisteet (kts. liite 1). Tarkoitukseni oli esittää yksi ajatus siitä, mitä hyvän vanhemmuuden käsitetään yhteiskunnassamme olevan. Jakaessani monisteita en kommentoinut roolikarttaa mitenkään, pyysin haastateltavia vain tutustumaan siihen etukäteen. Itse haastattelussa Vanhemmuuden roolikartta ei kuitenkaan noussut mitenkään keskeiseen asemaan, koska useimmat eivät olleet siihen tutustuneet ja muutama oli yrittäessään siihen tutustua, kokenut sen vaikeaksi ymmärtää. Näin ollen päädyin jättämään roolikartan varsinaisesta analyysistä pois. Kuitenkin voisi ajatella, että kartta

oli jollakin tavalla osaltaan vaikuttanut siihen, mitä arvoja ja normeja äidit ajattelivat minun myös tutkijana edustavan.

Kuuntelevaa tyyliäni edesauttoi haastattelutilanteen arjenomaisuus: kahvipannu kiersi ja pullavati tyhjjeni. Pohdin tutkijan rooliani ja sitä, miten paljon tähän ”kahvipöytäkeskusteluun” on tässä roolissa mahdollista lähteä mukaan. Muun muassa naistutkimuksessa on pohdittu sitä, miten uskoutumiseen ja ystävyuden ihanteeseen haastattelutilanteissa tulisi suhtautua. Eettinen ihanne lienee tietty varauksellisuus tutkijan puolelta: pyrkimys uskoutumiseen ja sitoutumisen läheisyyteen sekä tasa-arvoiseen suhteeseen voi olla peiteltyä hyväksikäyttöä ja eettisesti ongelmallista, erityisesti mikäli toisen osapuolen tutkijan positio ja tutkimusintressit hämärtyvät tai unohtuvat (Oinas 2004, 224). Ratkaisin asian niin, että alkuesittelyt aloitin itse kertomalla saman mitä toivoin haastateltavien kertovan minulle: lasten lukumäärän, iän ja muut perustiedot itsestäni. Tämä toimi alkuvauhtina, jonka jälkeen saatoin vetäytyä ikään kuin ulkopuoliseksi, keskustelun ohjaajaksi.

Videoin ja nauhoitin haastattelun, joka kesti puolitoista tuntia. Äideistä yksi oli hiljaisempi, muut neljä käyttivät puheenvuoroja suhteellisen tasapuolisesti. Itse käytin puheenvuoroja suhteellisen harvakseltaan, lähinnä silloin kuin toivoin keskustelun etenevän mielessäni olevaan seuraavaan teemaan. Näin ollen keskustelu eteni suhteellisen vapaamuotoisesti. Nauhoituksen litteroin nauhurilta sanatarkasti ja videotallenteelta tarkistin muutaman kerran, kenen puheenvuoro kulloinkin oli kyseessä.

## **5.2 Analyysi**

Analyysissäni etsin ryhmähaastatteluaineistosta erilaisia äitiyden tarinoita narratiivisen tutkimuksen menetelmin. Haastattelun ja analyysivaiheen aloittamisen välillä kului aikaa jonkin verran, mutta haastattelutilanne palautui elävänä mieleen litterointia lukiessa. Alkaessani lukea aineistoa, aluksi kiinnitin yleisellä tasolla huomiota mainintoihin, joissa naiset

suoranaisesti puhuivat omasta äitiydestään. Mainintoja oli luonnollisesti runsaasti, koska antamani teemat suoraan liittyivät äidiksi tulemiseen ja äitinä olemiseen. Näissä maininnoissa kiinnitin ensimmäisenä huomiota positiiviseen sävyyn, jolla naiset äitinä olemisesta puhuivat, huolimatta ajoittaisista vaikeuksistaan.

Myöhemmin graduseminaarissa oli mahdollisuus luetuttaa muutama sivu aineistoa muilla ryhmäläisillä ja ohjaajalla, josta sainkin hyviä vinkkejä ja näkökulmia aineiston analyysiin. Sen jälkeen kiinnitin huomiota omaa äitiyttä puolustavaan ja hyvä äiti-puheeseen ja ryhdyin pohtimaan, millaisia muita tapoja puhua äitiydestä aineistoni tarjoaa. Varsinaista analyysia varten ryhdyin tutkimaan ja pohtimaan niitä yhteyksiä, joissa oma äitiys määrittyy suhteessa johonkin toiseen asiaan.

Granfelt (1998, 7, 6) huomasi haastattellessaan kodittomia naisia, että naisten kertomukset painottuivat psykososiaalisiin kysymyksiin, lähinnä sosiaalisiin suhteisiin ja psyykkiseen kokemiseen liittyviä asioihin. Tärkeimmiksi teemoiksi muodostuivat Granfeltin haastatteluissa äitiys, päihdeongelmat, erilaiset ihmissuhdekysymykset sekä kotiin ja asumiseen liittyvät asiat. Omissa haastatteluissani huomasin, että samat teemat olivat esillä, vaikka äitiys sinänsä oli ainoa laajempi tema, jonka olin valmiiksi antanut. Havaitsin, että keskeiset teemat, joista naiset puhuivat, olivat parisuhde mieheen, perheen ongelmat ja jaksaminen arjen keskellä sekä onnistuminen ja selviytyminen tästä kaikesta. Kaikissa näissä puheenaiheissa oma äitiys on läsnä, sitä puolustetaan tai sitä kritisoidaan. Tämän perusteella etsin aineistosta eri tarinoita, eri tapoja puhua äitiydestään ja määritellä sitä jonkin kautta.

Etenen analyysissäni siten, että löytämäni tapa puhua äitiydestä muodostaa yhden kertomuksen, äitiyden tyyppitarinan. Olen lukenut aineistoa useita kertoja läpi ja pohtinut, millaisia eri äitiyden tarinoita se tarjoaa. Ajattelen aineistoni olevan hyvä pienoismalli ja läpileikkaus äitiydestä selviämiseen välillä hankalissakin elämäntilanteissa. Tärkeä havainto omasta aineistostani on, että äidit puhuvat paljon omista tuntemuksistaan ja sisäisistä kokemuksistaan. Voisi siis ajatella Hännisen (1999) mukaan, että he

kertoivat reflektoitua minätarinaansa niin muulle ryhmälle kuin tutkijallekin.

### 5.3 Äitikertomukset

Aineistoni äitien kertomuksissa rakennetaan kertomusten kautta vahvasti omaa positiivista äitiyttä olemassa olevista ongelmista huolimatta. Ajattelen, että ehkäpä naiset valitsivat tarinoihinsa positiivisen äitiysidentiteetin säilyttäviä aineksia osittain juuri haastattelijasta johtuen. Haastattelijana ja sosiaalityöntekijänä edustin tiettyä normia ja äidit varmastikin osaksi puhuivat äitiydestään siitä käsin. Tämä oli kuitenkin hedelmällinen lähtökohta tutkimuskysymyksiäni ajatellen, koska tarkoitukseni olikin löytää niitä puhetapoja ja tarinoita, joissa omaa äitiyttään puhutaan suhteessa normiin ja oletettuun normaaliin äitiyteen.

Haastattelemiä äidit ryhtyivät kertomaan omasta äitiydestään meille kaikille tutuilla synnytyskokemuksilla. Kuten yksi äideistä toteaa, ” *mun mielestä ei oo nainen eikä mikään jos ei voi vähän synnytyksiä vertailla* ” Lausahdus ilmentää hyvin kulttuurista käsitystämme siitä, että äitiys on vahvasti liitetty naiseuteen kuuluvaksi. Toisaalta äidiksi tulemiseen ei nähty välttämättä liittyvän pelkästään positiivisia kokemuksia. Lapsi saattoi olla vahinkokin tai lapsen tekoon jälkikäteen ajateltuna ei oltaisikaan ryhdytty, jos olisi tiedetty, miten raskaaksi elämä muuttuu. Toisaalta seikka, josta kaikki olivat yhtä mieltä, oli äitiyden näkeminen ”luonnollisena” osana parisuhdetta ja elämää: lapsia kuului ja piti hankkia.

Ryhmäläiset ajattelevat siis äitiyden olevan luonnollinen asia, jota ei sen erityisemmin oltu suunniteltu, tai saati pohdittu äidiksi tulemiselle muita vaihtoehtoja. Kukaan ei kerro varsinaisesti miettineensä ennen äitiyttä mitä kaikkea se pitäisi sisällään. Sen sijaan ensimmäisen lapsen saamisen jälkeen muutama oli pysähtynyt tarkemminkin miettimään äitiyttään ja motiivejaan olla äiti. Eräs äiti toteaa, että äitinä oleminen oli huomattavasti rankempaa,

kuin olisi voinut etukäteen ajatella. Itsestään selvästi lasten syntymä muutti paljonkin omaa tapaa ajatella perhettä ja lasten merkitystä parisuhteelle.

Kysyessäni, miksi äidiksi oikein ryhdytään, pohtivat naiset lapsiluvun määrää tai suhdetta mieheen; muutama ajattelee, että ilman lapsia tuskin parisuhdekaan olisi pystyssä. Kukaan ei mainitse kaipaavansa tai arvostavansa parisuhdetta aikana ennen lapsia, sen sijaan kaksikin äitiä mainitsee lasten olevan suhdetta koossapitävä tekijä. Eräs äiti kuvailee, että ilman lapsia ei varmasti miehen kanssa osaisikaan muuta tehdä, kuin istua eri päädyissä sohvaa. Myös yksihuoltajaäidin seurustelusuhde mieheen saa ulottuvuuden lapsen ja äitiyden kautta: kertomuksessa kuvataan, miten lapsi hyväksyy miehen ja ryhtyy askartelemaan tälle isänpäiväkorttia.

Lapsiperheen arjen rasittavuudesta huolimatta lasten koetaan antavan elämään sen energian ja ilon, jonka avulla jaksaa eteenpäin. Äidit ovat valmiit tekemään uhrauksia lasten eteen ja lykkäämään oman elämän etusijalle laittamista. Nostan seuraavassa luvussa esille kolme tarinaa äitiydestä, jotka kukin sisältävät keskeisiä elementtejä naisten äitipuheesta. Kertomukset nimesin seuraaviksi: *Viidentoista vuoden kriisi*, *Raskaassa arjessa selviytyjä* ja *Hyvä äiti kaikesta huolimatta*.

Käytännössä kertomukset syntyivät siten, että aineistoa lukiessani merkitsin eri tavalla erilaiset tavat puhua äitiydestä. Merkintöjen pohjalta mietin, mitä yhteistä näillä kohdilla on, ja myös mitä aineksia ne sisältävät kulttuurisista äitiyskäsitteistämme. Kertomukset ovat henkilökohtaisia tarinoita sisäisesti koetusta äitiydestä, mutta toisaalta hyvinkin helposti yleistettäviä äitiyden mallitarinoita.

### ***Viidentoista vuoden kriisi***

*” Mulle sano yks ihminen, että sä oot ihmisraunio jos sä meinaat kaksi-kolme vuotta elää tollasta elämää ” (Tiina)*

Haastateltavan puhe viittaa tilanteeseen, jossa aviomiehen kanssa on ajoittain riitoja, ja jossa ero on ollut ajatuksena jo useita kertoja. Elämää rytmittävät miehen ajoittainen juominen, taloudellinen tilanne ja toisaalta lasten vaativatkin tarpeet. Välillä arki on seesteisempää, mutta ajoittain ongelmat tuntuvat kasautuvan nimenomaan parisuhteen vuoksi.

Viidentoista vuoden kriisi - kertomuksessa pääosassa onkin parisuhde mieheen. Kertomus alkaa menneistä vuosista ja eletyn elämän pohtimisesta: useimmat haastateltavistani olivat menneet jo nuorena naimiin ja lapsi oli syntynyt odotetusti pian sen jälkeen. Monet toteavat menneiden vuosien olleen yhtä ylä- ja alamäkeä ja sopeutumista miehen elämäntyyliin sekä toistuviin vastoinkäymisiin. Yksi äideistä on vakavasti miettinyt eroa ja toinen jo kokeillutkin asumuseroa. Kriisiaikoina muutama äiti on yrittänyt hakea apua avioliittoneuvojalta, mutta mies ei ole suostunut tulemaan mukaan.

Tätä hetkeä ajatellessaan äidit toivovat, että joku keskustelisi heidän kanssaan kotona ja antaisi arvostusta. Äitinä ja naisena he kaipaavat rinnalleen kumppania, jonka kanssa voisi arjen asioita jakaa:

*”Oon mä välillä kaivannut et olis semmonen oikee kumppani jonka kanssa vois jakaa, et tee sääki nyt jotain ja sano sääki nyt kakaroille jotain”*  
(Minna)

Tulevaisuudesta naiset kertovat kohtalonomaiseen sävyyn, yksikään ei parisuhteessaan odottanut kovinkaan positiivisia muutoksia. Erään äidin kuvaamana vaikeat ajat parisuhteessa toistuvat viiden vuoden välein, ja nyt avioliittoon odoteltiin viidentoista vuoden kriisiä. Nyt kuitenkin eletään tätä hetkeä, joka on vain otettava vastaan ja kestettävä. Monet kokevat ryhmäläisten kanssa käytyjen keskustelujen olevan tärkeä henkireikä jaksamiselle. Ryhmässä äidit saavat vaihtaa kokemuksiaan samankaltaisista elämäntilanteista ja aina löytyy ymmärtäjä rinnalle.

Nousiaisen (2004) mukaan parisuhde lasten isään on äitiyden kannalta tärkeä. Parisuhde äitiyttä tukevana tilana sisältää vanhempien pyrkimisen



yhteisvastuulliseen vanhemmuuden ideaaliin, kumppanuuteen perustuvan vastuun ja arjen toimintojen jakamisen. Myös haastattelun perusteella yksi äitiyttä muodostavista tärkeistä tekijöistä on parisuhde. Viidentoista vuoden kriisi -kertomus kuvaa sitä, miten parisuhteen ongelmat ja kriisit vaikuttavat jokapäiväiseen elämään ja äitiyteen. Parisuhteen kriisejä sisältävät tarinat luovat vahvaa äitiyttä suhteessa mieheen, joka kertomuksissa välillä rinnastuu jopa lapseen.

*” Isäntä on aivan ku pahansisunen pojannulikka. Teini-ikäinen nuori. Et mul on neljä lasta, pitääko mulla olla vielä viideskin?”* (Eila)

Parisuhteessa elävien äitien puhe miehistä on lähes poikkeuksetta tämän kaltaista. Myös Nousiainen (2004, 27) totesi haastateltuaan lapsistaan erillään asuvia naisia, että heidän tarinoistaan suurin osa ajallisesti puheena ja määrällisesti tekstinä käsittelee parisuhdetta, sen kriisejä ja eroon johtaneita syitä, jolloin miehet tarinoissa näyttäytyvät pääasiassa konnina. Omassa haastattelussani miehet ovat vastuuttomia ja retkuja siinä vaiheessa, kun tulisi ottaa vastuuta arkielämän sujumisesta ja olla tasavertainen, toisen huomioon ottava kumppani. Kertomusten perusteella tämä on lähes mahdoton yhtälö, jolloin äidille jäi henkinen vastuu perheestä ja sen tilanteesta.

Erään tutkimuksen mukaan viidentoista avioliittovuoden jälkeen eniten erimielisyyksiä pareilla oli kotitöistä, suunnittelusta ja päätöksenteosta, raha-asioista, vastuusta lapsista, alkoholinkäytöstä, sukupuoliasioista ja emotionaalisesta tuesta. Tutkimuksen mukaan naisille tärkeimpiä liittoa koossa pitäviä asioita olivat viidentoista avioliittovuoden jälkeen läheisyys ja luottamus. (Tolkki-Nikkonen 1990, 51, 71). Kyseiset ikuisuusasiat ovat läsnä myös äitien kuvauksissa. Tutkimukseni äidit toivovat miesten osallistuvan enemmän arjen pyörittämiseen ja toisaalta kaipaavat tasapuolista kumppania parisuhteessa. Naiset toisaalta jo itse mitätöivät tämän tavoitteen suhtautumalla mieheen kuin yhteen lapsista ja korostaen näin äidin roolia perheen keskeisenä hahmona.

Myös Böök (2001) havaitsi tutkiessaan työttömiä vanhempia, että tutkimukseen osallistuneet naiset korostivat usein työttömien miesten toistaitoisuutta ja epätoivoisuutta kotona. Miehet sen sijaan kuvasivat tilannetta selvästi valoisemmin. Böökin mukaan naisten työtöntä miestä koskevia surkuttelevia puhetapoja voi pitää osana nykyään yleistä suomalaisen miehen onnetonta elämää korostavaa keskustelua. Tällainen puhe uusintaa naisten ja miesten sukupuolen mukaisia toiminta-alueita kotona.

*” Mä mietin miks mä menin mieheni kans naimisiin. Ehkä mä oon vaan niin kyllästynyt siihen. Tää elämä olis helpompaa jollain tavalla jonkun muunlaisen miehen kanssa. Ja äitiys ” (Tiina)*

Vaikka parisuhteita leimaavat välillä monenlaiset ongelmat ja toisaalta myös yksinhuoltajana suhteen puuttuminenkin koetaan välillä ongelmaksi, äidit mieltävät isän tärkeäksi osaksi perhettä nimenomaan lasten kannalta. Jos isää ei perheessä ole, isähahmon puuttuminen lapselta koetaan haitalliseksi. Mielenkiintoista on, että äidit eivät mainitse isyyden ja isän suhteen lapsiin olevan sidoksissa parisuhteeseen tai äitiyteen, tai isyyden olevan riippuvainen parisuhteen sen hetkisestä tilasta. Naisten kertomuksista syntyy kuva, että miehet kulkevat perinteiseen tyyliin omia polkujaan ja naisten käsissä säilyy se viimesijainen vastuunkantajan rooli. Eräs äiti kertoo kuvaavasti isän laittavan kyllä ruokaa, mutta hänen siivoavan jäljet.

Äitiys on naisen elämään kokonaisvaltaisesti vaikuttava asia, jota ei pysty erottamaan muista arkielämän tekijöistä. Äitimyytin sanelemana naisen on hoidettava tietyllä tavalla tietyt perheeseen liittyvät asiat ollakseen hyvä äiti. Äidin on oltava lempeä ja kärsivällinen, perheensä eteen kaikkensa tekevä. Feministisen ajattelun mukaan äitimyytti ja sen vaatimukset ovat miehisen vallankäytön ilmentymä, ja tässä itse asiassa naiset tulevat sitä toisaalta uusintaneeksi. Oman vahvan äitiyden korostamisella ja miehen asettamisella lapsen asemaan, ylläpidetään naisen asemaa perheen huolehtijana ja hoivaajana. Näennäisesti naiset ottavat vallan itselleen juuri niillä keinoilla, joilla äitimyyttiä ylläpidetään.

Kaksi naista kertoo kriisissä eläessään hakeneensa apua viranomaisilta tilanteeseensa. Kuitenkin miehet näissä tilanteissa näyttäytyvät taas passiivisina, koska eivät lähteneet mukaan äidin järjestämään avioliittoneuvontaan. Kertomukset kuvastavat jälleen perheen vahvaa toimijaa, joka vaikeasta elämäntilanteesta huolimatta on valmis hakemaan ja jaksaa hakea apua perheen ulkopuolelta. Yhteiskunnassamme yksi perhettä määrittelevä normi on edelleen vahvasti ydinperhe, jonka kautta ja avulla vanhemmuutta toteutetaan. Haastattelemiени naisten tarinoissa on monenlaisia ongelmia liittyen parisuhteeseen, jolloin ydinperheen ihanne ei toteudu. Tämän myötä myös omaa äitiyttä täytyy pohtia ja muokata suhteessa siihen. Koska äitien parisuhdepuheessa miehistä ei ollut tasavertaisiksi vanhemmiksi, ongelmaiset miehet ja isät määrittyvät kaikkien naisten puheessa alemmas kuin äiti, välillä siis jopa lapsen asemaan.

Nousiainen (2004, 27) tekee tutkimuksessaan sen johtopäätöksen, että naiset rakentavat äitiyttään kerrotuissa elämäkertomuksissa vahvasti suhteessa puolisoon ja isään siinä tilassa, jonka tämä parisuhde on luonut. Tilallinen suhde rakentuu pitkälti negaation kautta. Äitiyden tila sen sijaan rakentuu ristiriitaisesti ja positiivisia elementtejä painottaen. Positiiviset elementit saavat lisää painoarvoa, kun ne asetetaan kerrottua huonoa parisuhdetta ja isyyttä vasten. Naiset vahvistavat omaa identiteettiään äitinä eron kautta suhteessa huonona pidettyyn tai jollakin tavoin pulmalliseen isyyteen.

Kriisikertomuksiin sisältyvät tarinat myös alkoholinkäytöstä, miehen tai äidin omasta käytöstä. Perinteisesti naisten tehtävään on ollut kontrolloida miesten juomista itse pidättäytyen kyseisestä paheesta, ja tämä normi on edelleen läsnä haastattelemiени äitien puheessa. Kaksi ryhmäläistä kertoo tavanneensa kadulla toisensa viikonlopun jälkeen, ja jakaneensa kiukkuaan, koska miehet olivat olleet koko viikonlopun omilla teillään juomassa. Yksi äiti taas kertoo, että pitkästä aikaan yhteinen vapaailta miehen kanssa kului toimiessa miehelle kuskina tämän juodessa.

*”Se oli niin juovuksis ettei ollu ajantajuu, ei paikantajuu... et kyl vähä tuntuu et mä en jaksaa”* (Eila)

Toisaalta myös äidin oma alkoholinkäyttö aiheuttaa kriisitilanteita, jonka nähdään aiheuttavan haittaa hetkellisesti (vain juomisen keston ajan). Naisen juominen on yleisesti jaetun käsityksen mukaan uhka hyvän äitiyden toteutumiselle. Tämä näkyy myös siinä, että äitien puheessa oma juominen näyttää vain hetkellisenä haittana (kriisinä), jota ehdottomasti edeltävät ja jonka jälkeen jälleen tulevat hyvät äitiyden elementit, kuten lapsen edun ensisijaisuus. Äidin omaan juomiseen liitetään raittiina aikoina toteutuva positiivinen äitiys. Miesten juomista sen sijaan ei nähdä ongelmallisena lasten suhteen, vaan lähinnä parisuhteen ongelmaksi. Miesten juominen on lapsellista ja älytöntä, josta naiset saattavat keskenään jakaa kiukkuaan. Miesten juomiseen viittaamisella on mahdollisuus korostaa omaa, positiivista äitiyttä.

Haastattelussani äitiys, isyys ja parisuhde suhteutuvat mielenkiintoisella tavalla toisiinsa. Äitiys on kokonaisvaltainen olotila, josta ei voi erotella suhdetta mieheen tai lapsiin erilleen. Myös ongelmallisessa parisuhteessa äidit painottavat nimenomaan äitiyden positiivisia elementtejä ja suhde mieheen saa näin ollen määritelmänsä äitiyden kautta. Isyys ei sen sijaan määrity äitien puheessa parisuhteen tai äitiyden kautta, vaan elää ikään kuin omaa elämäänsä. Mies voi olla hyvä isä ja tärkeä lapsille, vaikkakin kaikki muu parisuhteessa menisi pieleen. Naiset eivät vaadi miestä tasa-arvoiseen ja hyvään parisuhteeseen mahdollisimman hyvän isyyden toteutumisen vuoksi, vaan nimenomaan hyvän äitiyden toteutumisen vuoksi.

### ***Raskaassa arjessa selviytyjä***

*”Mul menee niin paljon energiaa kaikkeen muuhun, siihen arjen pyörittämiseen, et mä en oo senkä takii semmonen kauheen äidillinen. Mä just sanoin et voisin myydä ne kakarat jonnekin muualle. Et onks sellanen sit kauheen hyvä äiti?” (Tiina)*

Raskaassa arjessa selviytyjä- äiti kohtaa monennäköisiä haasteita jokapäiväisessä elämässään. Monet äidin muistelevat aikaa, jolloin lapset

olivat pieniä ja arki asetti vaativiakin haasteita. Nyt haastattemistani naisista useimmat käyvät kodin ulkopuolella työssä. Monilla työ on pätkätyötä ja tulevaisuus epävarma. Verrattuna aikaan, jolloin työtä ei ehkä ollut, näyttäytyy työ tässä hetkessä tärkeänä äidin elämässä. Arjessa vaikeuksia aiheuttavat miehen alkoholinkäyttö, lasten terveysongelmat ja kiire.

Useimmat kokevat olevansa yksin vastuussa arjen sujumisesta, vaikka perheessä isä olisikin. Töiden jälkeen on laitettava ruoka, pestävä pyykit ja katsottava lasten läksyt. Muutakaan vaihtoehtoa ei välttämättä ole, koska mies kulkee missä haluaa ja milloin haluaa. Äitinä voi tuntea, että omaa aikaa ei ole ollenkaan ja on joutunut uhraamaan oman elämänsä perheen puolesta. Haastattemieni äitien perheissä on taloudellisestikin tiukkaa ja äidin tehtävä on huolehtia, että rahat riittävät koko kuukaudeksi. Tulevaisuudessa eräs äiti sanoi asettavansa itsensä etusijalle ja alkavansa elää omaa elämää:

*” Mä olen kyl uhrannu oman elämäni jollain tavalla, nää viimeiset vuodet. Nyt mä olen ruvennu ottaan sitä, että myös mulla on oikeus elämään”*  
(Tiina)

Kotityöt nousevat odotetusti keskeiselle sijalle äitien puheessa, osoittavathan useat aiheesta tehdyt tutkimuksetkin, että naiset käyttävät edelleen keskimäärin enemmän aikaa kotitöihin kuin miehet. Suomalaisten ajankäyttötutkimuksia analysoidessaan Niemi jo vuonna 1989 totesi hauskaasti, että puolison ”huoltaminen” merkitsee naiselle kahdeksaa ylimääräistä työtuntia viikossa (Niemi 1989, 9; ref. Tolkki-Nikkonen 1990, 45). Haastattelussani ei kylläkään miesten vaatima aika tullut esiin äitien ajankäyttöön vaikuttavana tekijänä, vaan juuri äidin henkinen vastuu arjen sujumisesta. Myös Jokinen (1996, 194) havaitsi tutkiessaan äitien kirjoituksista väsymisilmauksia, että väsymystä ei liitetty lapseen tai lapsiin, vaan se oli erityisesti tilan kokemus: äidit olivat väsyneitä yleensä kotona tai kodin ja työn välissä.

*”Mä melkeen teen siellä (kotona) kaikki. Isä syö ja makaa ja kuljeksii. Ja tekee mitä ite päättää” (Eila)*

Niin tai näin, *Raskaassa arjessa selviytyjä-äiti* kertoo pesevänsä, pyykkäävänsä ja siivoavansa loputtomasti. Selviytyjä- äidin toimijuus korostuu miehen jäädessä passiivisena taka-alalle. Naiset eivät kyseenalaista naisten ja miesten välistä perinteistä roolijakoa, vaan nimenomaan tuovat esille omaa aktiivista otetta arkielämään. Toisaalta ne äidit, joilla ei ollut miestä samassa taloudessa, eivät tuo kotitöiden jakamiseen liittyvää problematiikkaa esille, vaan enemmänkin taloudellisiin kysymyksiin painottuvia asioita. Yksinhuoltajaäidin puheesta korostuu kaksinkertainen vastuu lapsesta, kun isää ei ole. Tärkeimmäksi siinä tapauksessa muodostuu taloudellisen turvan takaaminen ja materiaalisen hyvän hankkiminen lapselle.

Äitiyden koetaan asettavan tiettyjä vaatimuksia arkielämän sujumuudelle ja hyväksyttävyydelle. ”Hyvä äitiys ” on vahvasti läsnä kulttuurissamme, jolloin useimmat äidit tuntevat riittämättömyyden ja syyllisyyden tunteita toiminnastaan suhteessa perhe-elämän vaatimuksiin. Nousiaisen (2004, 159) mukaan äidit kantavat syyllisyyttä tekemisistään ja tekemättä jättämisistään nimenomaan suhteessa lapsen hyvinvointiin. *Raskaassa arjessa selviytyjä-äitikin* kokee riittämättömyyden tunteita ja tunnistaa annetun ”hyvän äidin” mallin, jota ei välttämättä kuitenkaan koe omakseen.

Äidit vakuuttavat, että eivät ole kovinkaan ”äidillisiä”, vaikka kertomuksista välittyy tunnelma, että jokaisella äidillä on lapsiinsa läheinen ja aito suhde. Oma äitiyttä puolustellaan suhteessa näihin äitivaatimuksiin. Tunne on ristiriitainen, sillä vaikka oma äitiys koetaankin hyväksi ja riittäväksi, vaatimukset ovat niin iskostuneita jokaisen mieliin ja ympäröiviin ihmisiin, että oma äitiys koetaan riittämättömäksi. ”Hyvää äitiyttä” pohtiessaan myös tutkimukseni äitiryhmäläiset toteavat sen liittyvän juuri siihen, että äiti saisi ensisijaisesti nautintoa siitä, että jaksaa hoivata ja pyörittää arkea ja ehtisi touhuamaan riittävästi lasten kanssa. Hyvä äiti automaattisesti myös ajattelee ja ymmärtää asioita lapsen parhaaksi.

Jokinen (1996) kirjoittaa naisten väsymyksen liittyvän olennaisesti kotiin. Miehet vetäytyvät kodin- ja lastenhoitoon liittyvistä tehtävistä, jolloin ne jäävät äidille siitakin huolimatta, että tämä käy työssä. Vaikka jaettu vanhemmuus on ollut jo pitkään puheenaiheena, pidetään hoivaamista edelleen luonnollisempana äideille kuin isille. Haastattelemini naisten kuvaama väsymys ei ollut fyysistä väsymystä, vaan nimenomaan väsymystä tilanteeseen kotona ja roolissa raskaan arjen raatajana. Kodin ulkopuolella töissä käymisen nähtiin kaikesta huolimatta tuovan voimaa arjessa jaksamiseen, vaikka aikaa kotitöihin olisikin jäänyt vähemmän. Haastattelussani tulee useasti ilmi, että naiset pitävät erittäin tärkeänä kodin ulkopuolista työtä ja saavat sitä kautta haluamaansa arvostusta. Kukaan äideistä ei mainitse olleensa tyytyväisempi kotiäitinä ollessaan.

*”Kyl mä olen huomannu sen, et kun töihin pääsee, melkeen jo perjantaina miettii ja maanantaina äkkii takasin. Kukaan ei kilju ja kysele mitään.”*

(Minna)

Yhteiskunnassamme vallitsevat normit sijoittavat miehen edelleen työhön. Naisen ”luonnollinen sijainti” on nykyään huomattavasti hämäämpi käsite ja naisen olisikin vaikea väittää kuuluvansa kotiin tilanteessa, jossa yli puolet palkansaaajista on naisia. Kuitenkin syvälle iskostuneen ajatusmallit sijoittavat naisen kotiin pienten lasten hoitajiksi. Tästä epämääräisyydestä koituu naiselle huono omatunto riippumatta siitä onko hän työ- vai kotiäiti. Kulttuurisessa luokituksessa kotona oleminen, ja erityisesti kotiin jääminen, sijoittuu lähtemisen ja työn tekemisen vastapooliksi ja hierarkkisesti alemmaksi. Niinpä äiti, joka on vapaaehtoisesti ja haluten jäänyt kotiin, kokee aliarvostamisen. (Böök 2001; Jokinen 1996, 86-87)

Haastattelussani naisilla ei kenelläkään ollut niin pieniä lapsia, että heidän olisi täytynyt punnita hoitovapaan ja työelämän välillä. Työssäkäynti nyt, kun lapset olivat jo isompia, on lähinnä parempi vaihtoehto työttömyydelle ja ehdoton vaatimus oman jaksamisen kannalta. Työssäkäynti tuo äideille pikemminkin elämänsisältöä kuin rahallista helpotusta. Äidit hakevat sitä arvostusta työn kautta, mistä tunsivat jääneensä kotona paitsi.

Perheasiantuntijoiden käsityksiä tutkinut Vuori (2001) tulee väitöskirjassaan siihen tulokseen, että asiantuntijat odottavat naiselta hyvää äitiyttä ja myös kykyä saada mies vastuuseen kodinhoidosta. Isiä kuvataan äitejä monipuolisemmin, myönteisemmin ja rohkaisevammin. Äideistä perheasiantuntijat puhuvat arkisesti ja äitien toiminta nousee harvoin pohdittavaksi yksilön kokemuksina, ajatuksina tai sanoina. Vuoren (emt.) mukaan on paradoksaalista, että vanhemmuuden vastuun jakaminen perheessä äidin ja isän kesken, jonka piti johtaa naisen valinnanmahdollisuuksien kasvamiseen (ainakin tasa-arvoutopiassa), näyttääkin johtavan naisten vastuun laajenemiseen.

Haastattelemieni äitien puhe sisältääkin paljon kertomuksia omista tuntemuksista ja kokemuksista varsinkin perheen vastuunkantamisesta. Vastuunottaminen näkyy myös tavassa huomioda isät puheessa: isäpuhe ei ole kovinkaan kannustavaa. Enimmäkseen äidit kokevat, etteivät kotona saaneet arvostusta tai tuntemuksiaan kuuluviin. Tyytymättömyys mieheen liittyy pääsääntöisesti kotitöiden tekemiseen, eikä niinkään isän toteuttamaan vanhemmuuteen. Nimenomaan miehen mallista ja isän taidoista toimia lasten kanssa mainitaan muutaman kerran positiiviseen sävyyn, kuten edellisessäkin, parisuhdetta koskevassa kertomuksessa. Enemminkin äidit miettivät omaa vanhemmuuttaan ja suhdettaan lapsiin ja harmeista huolimatta kokivat, että lapset ovat tärkeitä ja vaikuttaneet paljon heidän elämäänsä

*” Et sitä kans funtsasin, et mitä toi äitiys on tuonu nu mä mietin et kyl on kasvattanu. Niinko mua ihmisenä ” (Tiina)*

Raskaassa arjessa selviytyjä- äidille kulttuurinen mallitarina tuottaa erityisen paljon vaateita, normeja ja odotuksia. Haastatteleman naiset tunnistavat ”hyvä äiti on kotihengetär ”- mallin ja puhuvat omaa arkeaan ja toimintaansa se lähtökohtanaan. Positiivista äitiyttä luodaan kertomalla siitä, miten äidin vastuulla on kaikki kotityöt ja mies asettuu huonoon valoon, koska ei ymmärrä antaa arvostusta tästä. Äidit ovat tietyllä tavalla sopeutuneet tilanteeseen ja vahvistavat sitä, että roolijaon kuulukin mennä näin. Kuitenkin äidit kokevat, että kodin ulkopuolinen työ on tärkeä, voimaa



tuova asia. Työ vie aikaa kodin- ja lastenhoidolta, joka välillä saattaa aiheuttaa tunteen kestäättömästä oravanpyörästä, mutta on äidille itselleen ensisijaisen tärkeä voiman lähde.

### ***Hyvä äiti kaikesta huolimatta***

*”Kyl mä olen sitä mieltä et vaiks me tapellaanki meil menee moneen muuhun verrattuna sillai ihan hyvin. Ainoo tietysti mikä on negatiivinen, on mun alkoholinkäyttö” (Maija)*

Hyvä äiti kaikesta huolimatta - kertomuksissa äiti saattaa kokea poikkeavansa perinteisestä äitityypistä. Äiti kyllä ”oikeasti” on halunnut lapsia, mutta heti perään kertoo, että ei ole ollenkaan äitityyppiä ja ei halua hoivata ja hössöttää jälkikasvunsa ympärillä. Äiti ei ole välttämättä tyytyväinen elämäänsä, mutta uskoo, että lapsilla on kuitenkin asiat hyvin. Sama koskee äidin mahdollista alkoholinkäyttöä: silloin kun äiti ei juo, on perheessä tasaista ja rauhallista. Haastattelemani äidit myös huolehtivat aktiivisesti lastensa asioista, ovat yhteydessä kouluun ja harrastuksiin. Äidit sanovat lasten kaikesta huolimatta rakastavan heitä ja asettuvan aina äidin puolelle. Tyypillistä on myös ajatella, että omalla perheellä menee kuitenkin hyvin moneen muuhun nähden ja jokaisen olevan kuitenkin lapsilleen se paras äiti.

Hyvä äiti kaikesta huolimatta - tarinoissa vuorottelevat puhe ongelmista ja puhe positiivisista asioista. Äidit kertovat elämäänsä kuuluvan ongelmia, joiden kokevat myös vaikuttavan lapsiin ja omaan äitiyteen. Harmia aiheuttavat riitainen tai puuttuva parisuhde, alkoholinkäyttö ja lasten terveyden ongelmat (psykkiset ja fyysiset). Äidit kokevat ongelmat raskaina ja arkielämän sujuvuutta haittaavina. Puhe äitiydestä aaltoilee ongelmasta toiseen, kunnes useimmiten kuitenkin aina päätyy samaan lopputulokseen: kaikesta huolimatta omalla perheellä menee hyvin ja positiiviset asiat nousevat vahvemmiksi. Positiivisia asioita äitien kertomuksissa ovat muun muassa äidin leijonaemo-tyyppinen

huolehtivaisuus lapsestaan ja äidin ja lapsen suhteen ainutlaatuisuus sekä rauhalliset ajat vaikeampien aikojen välissä .

*”Mä oon itteeni tyytyväinen vaikken mä oo elämäni. Että kyllä mä väitän et mein mukuloilla on hyvin asiat toisen kautta.” (Tiina)*

Nousiainen (2004, 69) huomaa väitöskirjassaan, että äitiyden moraalikoodien tiukkuus saa äidin peittämään osan identiteetistään ulkopuolisilta. Rakentaessaan itselleen hyväksyttävää identiteettiä heidän on tehtävä se ristiriitaisessa tilassa, jossa kulttuurinen äitikuva ja moraalikäsitelmät eivät vastaa omia kokemuksia äitiydestä. Esimerkkinä tästä yhteiskunnassamme moraalisesti tuomittu juova nainen, joka ei voi lapselleen olla kyllin hyvä äiti. Haastatteluissani ei juova äiti millään tavalla tuo esiin, etteikö hän olisi lapselleen hyvä äiti, eivätkä muutkaan:

*”Meen itteeni et kuin paljon lapsi varmaan kärsii mun alkoholijutuistani...mutta kyllä se niin metkaa on kun mä oon ihan tasan sata, että se kärsii, niin kyllä se sit aina asettuu mua puolustamaan” (Maija)*

Juomisaikoina haastateltava uskoo lapsen kärsivän, mutta hän uskoo hyvien aikojen annin kantavan niiden yli. Äidin ja lapsen suhde on niin kiinteä, että sen rikkoontumiseen ei äidin juomisenkaan uskota vaikuttavan. Mielenkiintoista on, että kukaan haastatteluun osallistuvista ei kyseenalaista juovan äidin äitiyttä, vaikka juomista ylipäätään saatetaan hämmästellä. Äiti kertoo kylläkin erään sukulaismiehen arvostelleen hänen äitiyttään ja kyseenalaistaneen sen juomisen vuoksi ja itse olevansa katumapäällä juomisen jälkeen, mutta varsinaisesti tämä ei kerrottua omaa äitiyttä huononna.

Uskon, että kiinteän ryhmän on tietyllä tavalla löydettävä yhteinen käsitys äitiydestä voidakseen toimia. Ulkopuolisen tutkijan astuttua tilanteeseen mukaan, on puhe varmasti erilaista, kuin mitä ilman tutkijan läsnäoloa. Tutkijalle varmasti puheessa tuodaan vielä enemmän positiivista äitiyspuhetta kuin normaalissa tilanteessa. Ryhmän kiinteydestä kertoo, että jäsenet eivät kyseenalaista toistensa toimintatapoja, sen sijaan korostetaan

muihin nähden menevän hyvin. Esimerkiksi pitkän keskustelun sai aikaan tarina jonkun tietämstä vieraasta naisesta, joka rivitalossa asuessaan ei elänyt sääntöjen mukaan, vaan valvoi yöt mattopuita paukuttaen. Näin vuorovaikutuksessa tutkijan kanssa vahvistetaan ryhmän yhteistä yhtenäisyyttä ja puhetapaa.

Jokinen (1996, 190) kritisoi normatiivista kyllin hyvä äiti -käsitettä. Kyllin hyvä äiti luo lapselle perusturvallisuuden ja tunteen kaikkivoipaisuudesta, mitä pidetään perustavan tärkeänä normaalille kehitymiselle. Samalla kyllin hyvä äiti vähitellen irtaannuttaa lapsen itsestään, tuottaa sopivassa määrin turhautumista ja näin edesauttaa yksilön synnyssä. Objektisuhdeteorian tärkeimpinä pidetty Winnicott pitää ruumiillista kiinnipitämistä hyvin tärkeänä osana siitä, mitä kyllin hyvä äiti tekee. Jokinen kritiikissään esittää, että ”äidin” ja oikeiden äitien välillä on valtasuhde. Kyllin hyvän äidin käsite olettaa edelleen, että äiti on potentiaalisesti paha. Jokinen luo kyllin hyvälle äidille vastafiguurin: äiti, joka on niin hyvä kuin kykenee. Tällainen äiti on itsekkin riippuvainen kiinnipitävästä ympäristöstä, joka voi olla konkreettisia tai abstraktimpia kiinni pitämisen muotoja, mutta joka toimii aina juuri niin hyvin kuin jaksaa ja kykenee.

Hyvä äiti kaikesta huolimatta -kertomus sisältää palasia juuri tästä Jokisen (emt.) määrittelemästä äidistä, joka on niin hyvä kuin kykenee. Äidit tuodessaan kertomukseen niitä tarinoita, joissa kaikki on kuitenkin hyvin, kertovat juuri niistä kokemuksista joissa äidit tuntevat olleensa ”hyviä” äitejä. Kertomus tuo esiin sen, että äidit eivät ole riippumattomia ja vahvoja olentoja, jotka joka tilanteessa kykenevät tuottamaan normatiivista, kyllin hyvää äitiyttä. Äidit tahivat monien muiden asioiden parissa, mutta mielestään onnistuvat myös äitiydessään. Kulttuuriset odotukset vain määrittelevät sen, miten näistä onnistumisista voi puhua, ryhmässä ja tutkijalle. Oma äitiys muodostetaan positiiviseksi ja se liitetään ”hyvän äitiyden” elementteihin. Keskeiseksi positiiviseksi tekijäksi muodostuu äidin ja lapsen välinen hyvä suhde, jonka voi ymmärtää olevan kaiken keskiössä. Ulkopuolelle jäävät muut, ehkä ongelmallisetkin asiat, jotka eivät kuitenkaan vaikuta kaikesta huolimatta hyvään äitiyteen.

Jokinen (1996, 189) peräänkuuluttaa myös käsitystä heikosta subjektiudesta, eli käsitystä subjektista aina suhteisena, suhteissa syntyvänä ja toimivana, aina jostain riippuvaisena. Vahvan naisen ja vahvan äidin hahmo on vallitseva kulttuurissamme ja Jokinen (emt, 189) ehdottaa, että heikko äidillinen subjekti voisi olla jotain, mikä oikeasti suotaisiin äideille. Äidit voivat olla heikkoja ja väsyneitä ja silti hyviä, rakastavia ja rakastettuja äitejä. Haastattelussani äidit toisaalta uskaltavat olla ”heikkoja subjekteja” kertoessaan vaikeuksista joiden kanssa elivät, mutta toisaalta oma äitiys puhutaan ”kaikesta huolimatta”- tarinoiden kautta. Vahva äitiys tunnistaa vaikeudet, mutta ei anna niiden vaikuttaa äitiyden tilaan. Haastatteluni äitipuheessa hyvää äitiyttä itselle puhutaan nimenomaan ulkoistamalla ongelmat äiti-lapsisuhteesta ja tuomalla siihen kulttuurisesti positiiviseksi katsottuja elementtejä.

## **6 YKSILÖHAASTATTELUT**

### **6.1 Yksilöhaastattelujen toteuttaminen**

Ryhmähaastattelun jälkeen haastattelin neljää äitiä henkilökohtaisesti. Haastatteluajkojen sopiminen vaati vielä yhden käynnin ryhmän kokoontumisessa, jossa tutkija otettiin kylläkin hyvin vastaan. Sovin haastatteluajoja viikon välein, joten ryhmähaastattelun ja yksilöhaastattelun ajallinen väli oli näin ollen kahden ja kolmen kuukauden välillä. Yksi haastateltavista oli ryhmäläinen, joka ei osallistunut aiempaan ryhmähaastatteluun. Tämän en ajatellut olevan ongelma, koska hän oli aktiivinen ryhmän jäsen ja itse teki aloitteen haastatteluun osallistumisesta. Kaksi ryhmähaastatteluun osallistuneista ei syystä tai toisesta tullut sovittuun tapaamiseen haastattelua varten. Nauhoitin haastattelut ja kukin haastattelu kesti noin tunnin. Nauhat litteroitiin sanatarkasti.

Yksilöhaastatteluissa pyrin ryhmähaastattelun tapaan mahdollisimman vapaamuotoiseen ja -aiheiseen keskusteluun. Väljänä runkona minulla oli kuitenkin ryhmähaastattelussa käydyt teemat: äidiksi tuleminen, äitiyden

hyvät ja huonot puolet, ihanneäitiys, voimavarat, perhesuhteet ja käsitys omasta äitiydestä, jotka kävin kaikkien neljän kanssa syvemmin läpi. Lisäksi kysyin äitien lapsuudesta, koska ryhmähaastattelussa aihe mainittiin ohimenevästi ja ajattelin, että keskustelua siitä olisi mielenkiintoista jatkaa yksilöhaastatteluissa. Kunkin äidin kohdalla keskustelu sai eri painopisteensä äitien omien kokemusten pohjalta siten, että haastattelujen aiheet vaihtelivat paljonkin äitien omien lapsuudenkokemusten, alkoholinkäytön ja taloudenhoidon välillä.

Haastattelut tein sosiaalitoimistossa työhuoneessani, mutta yksikään äiti ei ollut koskaan ollut asiakkaanani. Useasti huomasin kuitenkin sosiaalityöntekijän roolin yrittävän ohittaa tutkijan roolia; pinnistelin, jotta en sanoisi tyypillisiä työntekijän repliikkejä, kuten esimerkiksi ”oletko ajatellut hakea apua tilanteeseesi?”, vaan antaisin tilaa haastateltavan omalle puheelle. Tunne oli varmastikin molemminpuolinen, päätellen puolileikillään sanotuista ”minä en ainakaan sosiaalihuoltoon tule” - lauseista haastatteluaikoja sovittaessa. Sosiaalitoimisto kontekstina antaa kuitenkin varmasti oman osansa haastatteluiden kulkuun. Äidit ehkä puolustelivat ja selittivät omia asioitaan enemmän työntekijä-asiakas - asetelmaa muistuttavassa asetelmassa, kuin neutraalimmassa tilassa. Tilanpuutteesta johtuen istuin haastateltavani kanssa vielä perinteisesti eri puolilla pöytää, mikä on vielä omiaan lisäämään sosiaalitoimistokäynnin vaikutelmaa.

Naistutkimuksen perinteen mukaan haastattelu perustuu ajatukseen, että haastateltava on mukana päättämässä mikä on oleellista tietoa tutkimuskohteesta, mistä puhutaan. Tarkastellessaan vuorovaikutuksessa syntynyttä aineistoa tutkijan tulisi kiinnittää huomiota haastattelun erilaisiin keskustelutyyleihin, sillä ne tuottavat erilaista aineistoa. Tyyli voi vaihdella samankin haastattelun sisällä. Kuuntelevalla tyylillä haastateltava saa enemmän tilaa määritellä sitä, mitkä diskurssit ja puheenaiheet nousevat keskeisiksi. Keskustelevassa haastattelussa eri puheenaiheiden valinnan dynamiikka tulee näkyvämmäksi. (Oinas 2004, 214, 226-227.)

Tekemäni haastattelut sujuivat hyvin naisten kertoessa kokemuksistaan avoimesti, omista lähtökohdistaan käsin. Vaikutelmani oli, että joillekin äideille kertominen oli välillä hyvinkin raskasta omista elämänvaiheista johtuen. Siinä mielessä haastattelut onnistuivat, että naiset kaikesta huolimatta halusivat asioistaan kertoa haastattelijalle. Myös tutkijalle itselleen kokemus oli yllättävän tunnepitoinen ja henkisesti uuvuttava, vaikka pääasiallinen roolini haastatteluissa oli kuunnella. Pidän tätä nimenomaan merkinä haastattelujen onnistumisesta, siitä että onnistuin tilanteessa pääsemään pintaa syvemmälle. Haastatteluista saamani aineisto on mielenkiintoista siinä mielessä, että se tarjoaa monta eri näkökulmaa äitiyteen. Haastattelujen ollessa väljiä aiheeltaan, naiset saivat valita oman tapansa kertoa äitiydestä.

## **6.2 Analyysi**

Yksilöhaastattelut kerättyäni lähdin liikkeelle taas lukemalla aineistoa useita kertoja läpi. Koska aineisto tavallaan täydentää ryhmähaastattelusta saamiani äitiyden kertomuksia, jouduin hetken pohtimaan uutta näkökulmaa henkilökohtaisten haastattelujen analyysiin. Ajattelen kuitenkin edelleen, että äitien henkilökohtaiset tarinat täydentävät ryhmässä puhuttua äitiyttä, vaikkakin tarkastelen niitä hieman eri näkökulmasta. Pitäydyn edelleen narratiivisen lukutavan parissa ja tutkin eri tarinoita äitiydestä ja tavoista puhua äitiydestä.

Toisen aineiston analyysin aloittaminen oli kuitenkin siinä mielessä helpompaa, että minulla oli ryhmähaastattelun analyysistä mielessäni valmis malli, jonka mukaan edetä. Ajatuksenani oli, että siinä missä ryhmähaastattelun voi katsoa edustavan kulttuurisia arvoja ja äitiyden määritelmiä, yksilöhaastattelusta voi löytää myös henkilökohtaisia äidin identiteetin rakennusaineita. Äitimyytti ja kulttuurin vaatimukset ovat läsnä molemmissa, analyysissäni etsin niitä ehkä erilaisiakin tapoja, joilla niistä puhutaan.

Aloitin analyysini tutustumalla huolellisesti aineistoon. Uuden näkökulman ja täydentävien tarinoiden löytäminen oli vaikeampaa kuin ryhmähaastattelussa ja tuntui ettei aineisto tarjoa mitään. Myös se, että aineistossa äitien tarinat olivat niin erilaisia ja eri lähtökohdista kerrottuja, tuotti aluksi hankaluutta löytää niistä mitään yhteistä. Edellisen analyysin tapaan etenin siten, että pohdin niitä lähtökohtia ja asioita, joihin naiset suhteuttivat omaa äitiyttään ja jotka voisivat olla niitä asioita, jotka ovat henkilökohtaisesti merkityksellisiä äitiydessä.

Ensimmäinen asia, johon kiinnitin huomiota, oli omien vanhempien merkitys oman äitiyden toteuttamiselle. Havaitsin, että vaikka oma lapsuus olisikin ollut niin sanottu hyvä lapsuus, omista vanhemmista puhuttiin kuitenkin, kun puhuttiin omasta äitiydestä. Ryhdyin tarkastelemaan aineistosta kyseisiä kohtia ja pohtimaan sitä, miten äidit kertovat omaa äitiyttään suhteessa omaan äitiinsä. Muut haastattelussa esiintyvät teemat ovat suurin piirtein samoja, mitä ryhmähaastattelussa: parisuhdeongelmat, arjessa jaksaminen ja siinä onnistuminen ja selviytyminen. Henkilökohtaisilla kertomuksilla täydennän edellisessä analyysissä syntynyttä kuvaa äitipuheesta.

Analyysissä etenin samaan tapaan kuin ryhmähaastattelujen analyysissä. Tarkastelin niitä kertomisen tapoja ja konteksteja, joissa äitiydestä puhuttiin. Merkitsin aineistooni erilaiset äitipuheet, joista muodostin kustakin tyyppitarinan. Jokista (1996, 16, 22) lainatakseni, yritän äitien puheesta löytää niitä yhteyksiä ja esityksiä, jotka kertovat naisten äitimisen halusta, äitimisestä ja tulosta äiditetyksi (vrt. engl. desire to mother, to be mothered ja mothering). ja sitä, miten omaa äitiyden esitystä suhteutetaan olemassa oleviin äitiyden malleihin.

### **6.3 Äitikertomukset**

Kuten jo aiemmin totesin, äitien kertomukset äitiydestään erosivat enemmän yksilöhaastatteluissa kuin ryhmätilanteessa. Haastattelutilanteessa kävin

kaikkien kanssa samat väljät teemat läpi: äidin oman lapsuuden, hyvän äitiyden määritelmät ja oman äitiyden kuvailun. Haastateltavat kertoivat paljon äitiydestään omat lapsuuskokemukset peilinään. Tarinoissa tuli esille myös tietynlainen toiminnallisuus: omaa äitiyttä kerrottiin lasten aktiivisuuden ja oman puuhailun lasten hyväksi kautta. Äitien kertomukset eivät edenneet minkään tietyn kaavan mukaan, vaan saivat muotonsa kunkin henkilökohtaisista lähtökohdista käsin. Siinä missä toisen äidin kertomus viipyili pitkään äidin omassa lapsuudessa, toinen keskittyi pidempään esimerkiksi yksinhuoltajaperheen talouden ongelmiin.

Oman vanhemmuuden pohdinta ja arviointi on esimerkki siitä prosessista, jossa ihminen suhteuttaa itseään ympärillä olevaan ja siten rakentaa käsitystä itsestään (Böök 2001, 15). Hännisen (1999) mukaan sisäinen tarina on merkityksellistämisen prosessi, joka on ankkuroitunut kokemukseen todellisuudesta ja sen suhteista. Se kumpuaa sisäisen puheen tuntumasta, siitä tavasta, jolla kertoja puhuu itsensä kanssa. Sisäisessä tarinassa yhdistyy monia tehtäviä, kuten ajallisuuden, tunteiden, arvojen, toiminnan ja halujen jäsentäminen, ja se toimii tajunnallisena tulkkina tai suuntimena elämässä.

Äidit kertoivat tarinoitaan vapaaehtoisesti ja vuolaastikin, mutta siitä huolimatta tutkijana minulle jäi tunne haastattelujen olleen tietyllä tavalla raskaita äideille. Kertominen omista, henkilökohtaisista asioista lähes vieraille ihmiselle ei ole välttämättä helppoa. Haastattelutilanteissa oli havaittavissa jännitystä, epätietoisuutta siitä mitä kuuluu puhua, ja myös ahdistusta. Eräs äiti totesikin kysytyäni häneltä itseltään, miten hän itse määrittelee itsenä ja ryhmän jäsenet äiteinä, että ” *en osaa kyllä, tää oli kauheen vaikee*”.

Uskon, että ryhmässä äitien oli helpompi puhua äitiydestä ryhmän tuki ja yhteinen puhumisen tapa käytettävissään. Ryhmän toimintaa ja puhetta määräävät kollektiivisesti jaetut säännöt, mutta yksin haastattelussa on puhuttava itsestään ja omista tuntemuksistaan. Näin tulkitsin myös yksilöhaastatteluista pois jääneiden äitien motiivin olla tulematta. Haastattelut olivat myös tutkijalle henkisesti väsyttäviä, koska onhan



haastattelutilanne kokonaisvaltainen, vuorovaikutuksellinen tilanne, jossa väistämättä eläytyy toisen ihmisen tarinaan.

Granfelt (1998, 24) mainitsee, että naistutkimuksessa kirjoitetaan empatian merkityksestä ei ainoastaan aineiston keruuvaiheessa, vaan koko tutkimusprosessissa. Empatiaan liittyy emotionaalinen kosketetuksi tuleminen ja erillisyyden säilyttäminen, hetkellinen jakaminen, yhteisyyden kokemus ja samanaikaisesti kunnioittava etäisyys, erilaisuuden arvostus. Tutkija voi oppia ymmärtämään tutkimiaan ilmiöitä, jos ne ihmiset, joiden elämässä kyseiset ilmiöt todellistuvat, kertovat hänelle ja hän itse kykenee tarkkaavaisesti ja eläytyen kuuntelemaan kertomuksia. Empaattisen suuntautumisen auttaa ymmärtämään, että kertomukset ovat sisäisesti ristiriitaisia, kuten kokemukset ja ihmisetkin. Ristiriidat ovat mahdollisuuksia kertomusten jatkamiselle (Josselson 1987, 28-33; Stanley & Wise 1993, 167-169; ref. Granfelt 1998, 25)

Clandininin ja Connellyn (2000) kolmiulotteista tarinallisuutta mukailien, ajallisuus tuo äitikertomuksiin näkemyksen omasta lapsuudesta omaan äitiyteen vaikuttavana tekijänä, vuorovaikutus ja paikallisuus äitiyden kokemisen lasten ja toiminnan kautta, tässä hetkessä. Näitä pohtien, muodostin yksilöhaastatteluista kaksi kertomusta: Äidin perintö ja Leikkaa, liimaa ja leivo

### *Äidin perintö*

Yksilöhaastatteluissa otin haastateltavien kanssa esiin teeman omasta lapsuudenkodista ja vanhemmista, koska ryhmähaastattelussa aihe tuli esiin ohimenevästi muutamassa kohdassa. Eräs äiti tuolloin luonnehti omia tuntemuksiaan toimia äitinä sen pohjalta, mitä tunteita hän oli kokenut saavansa omalta äidiltään. Kysymyksen yksilöhaastatteluissa asettelin väljästi siten, että äideillä oli vapaus kertoa historiastaan mitä itse halusivat.

Naiset puhuvat äideistään, isistään ja lapsuudenkokemuksistaan kuka enemmän, kuka vähemmän. Kaikille yhteistä on, että he kertoivat omien

lapsuudenkokemuksiensa vaikuttaneen jollakin tavalla heidän nykyiseen, omaan vanhemmuuteensa. Äidit kuvaavat omia äitejään ihaniksi, liian kaverillisiksi tai sitten omasta äidistä ei ollut sen enempää sanottavaa.

*”Mä en oo sellanen äitityyppi. Ja mun ei oo oma äitini semmonen. Ja en tiedä kaipaaks ne mukulatka sellasta et mä olisin. Uskon et ne on hyvin onnellisii ja tyytyväisii elämään. (Tiina)*

Haastateltava kertoo lapsuudestaan, jossa yksinhuoltajaäidin käydessä työssä, pääasiallista päivittäistä hoivaa antoi isoäiti. Haastateltava kertoo lapsuuden olleen onnellista aikaa, mutta toisaalta ”erilaista”, koska hän vietti enimmäkseen aikaansa isovanhempien kanssa. Tästä huolimatta oman äitiyden mallina on nimenomaan äiti, ei isoäiti. Välit äitiin ovat edelleen läheiset, vaikkakin jälleen jollain tavalla ”erilaiset”, koska haastateltava ei kerro heidän harrastavan ”kyläilyä”. Myös toinen haastateltava kertoo, että ei lapsuuteensa olisikaan kaivannut ”hössöttäjä-äitiä”, sen sijaan perustarpeiden, kuten turvan antamista molemmat pitivät tärkeinä niin omassa lapsuudessaan kuin omassa toimintatapanaan.

Yhtenä vaikuttavana tekijänä äitinä olemiseen pidetäänkin juuri oman äidin mallia. Oma kokemus lapsena olemisesta vaikuttaa omalta osaltaan naisen tapaan olla äiti. Äitinä saattaa toimia joko tietoisesti tai tiedostamattaan samoin kuin oma äiti. (kts. Chodorow 1978) Oman lapsen syntymä aktivoi muistoja lapsuudessa saaduista hoivan kokemuksista. Onnistumista äitinä arvioidaan toisaalta sen perusteella, miten lapset ovat pärjänneet omassa elämässään ja toisaalta sen valossa, millaisena lapset muistelevat äitiään.

Jokinen (1996, 44, 190) käyttää äitimisen haluun ja äitiyden sukupolvittaiseen uusintamiseen liittyen *korjaavaa äitiyden tarinaa*. Äidit samastuvat Jokisen tutkimuksen äitien kirjoitusaineistossa omaan äitiinsä, eivätkä he tuomitse äitinsä käytöstä, mutta haluavat silti tehdä toisin. Kaikki kokemukset äitiydestä ennen omaa kokemusta eivät välttämättä ole muistoja omasta elämästä, vaan vaikkapa työyhteisön jaettua äitiyttä. Eräs haastateltavani mainitsee sisarusten lasten hoitamisen olleen valmentavaa toimintaa omaa äitiyttä ajatellen. Oma äitiään ja lapsuuttaan hän kuvaa

”ihanaksi”, mutta oman äidin konkreettisesta avusta ja tuesta haastateltava puhuu vasta aikuisiällä toteutuneesta.

Kaikki haastattelemiäni naiset miettivät suhdettaan omaan äitiinsä ja kertoivat sillä olevan merkitystä oman äitiyden muodostumiseen. Olipa äitisuhde ollut hyvä tai huono, äiti koettiin vielä aikuisenakin tärkeäksi ihmissuhteeksi. Omien äitien kanssa pidettiin yhteyttä ja vielä näin aikuisenakin pohdittiin äitien mielipidettä omista tekemisistä. Aikuisena myös äidit pystyivät ottamaan etäisyyttä omien äitiensä tekemisiin tai tekemättä jättämisiin ja ehkä paremmin ymmärtämään silloisia tilanteita. Äidin mallin uskotaan vaikuttavan yhtenä osana äitinä toimimisen tavoissa. Eräs äiti uskoo, että hänen äitiydestään puuttuu tietynlainen lempeys ja armollisuus johtuen oman äidin toiminnasta häntä kohtaan.

*” Se tässä äitiydessä on rankkaa, että joutuu elämään sen oman lapsuutensa uudestaan...sit mun äiti ei ollu mikään lapsirakas, se sano joskus et ei se lapsista tykkää. Sit mä aattelin et onks se kauheen vihanen ku mä hankin lapsii, ku hän sano et ei tähän maailmaan kannata mitään mukuloita hankkii”.* (Minna)

Haastateltava on pohtinut paljon omaa äitisuhdettaan ja sen vaikutuksia omaan vanhemmuuteensa. Haastateltava kuvaa omaa lapsuuttaan armottomaksi ja ajattelee sen vieneen hänen omasta äitiydestään jotain perustavanlaatuisia. Silti haastateltavaa yrittää ymmärtää, että oma äiti teki sen minkä jaksoi. Äidin terapeuttina ja turvattomana lapsena eläminen on haastateltavan tarinassa silti edelleen läsnä, kun hän miettii suhdettaan omiin lapsiinsa.

Tutkimuksessaan Nousiainen (2004, 105) havaitsi, että hänen haastattelemiensa äitien kertomuksissa lapsuuden tarina vie sitä suuremman tilan ja sitä yksityiskohtaisempi se on kerronnaltaan, mitä enemmän se on vaikeiden kokemusten kuvausta. Niin sanottu hyvä lapsuus voidaan kuvata muutamalla lauseella. Omissakin haastatteluissani havaitsin myös tämän piirteen. Lapsuus, joka on aiheuttanut katkeruutta ja huonoja kokemuksia, vei haastatteluajasta suhteellisesti enemmän aikaa kuin hyväksi koettu

lapsuus. Onnellisen lapsuuden eläneet taas kuvasivat pikemminkin enemmän omaa aikuishistoriaansa ja nykyhetkeä.

Määttänen (1993, 152-153) huomasi taas tutkiessaan naisten omaelämäkertoista äitien ja tyttärien suhteita, että kertomuksissa on kyse samankaltaisuuden kokemuksista: tytär kuvaa äitiään sanoilla, joiden kokee kuvaavan jotain olennaista itsestään. Toisaalta myös kertojien elämänvaihe vaikuttaa siihen, miten tytär äitiään kuvasi. Tutkijan mukaan kertojien samastumiseksi äitiin ovat tulkittavissa myös vahvat jatkuvuuden kokemukset oman elämän ja äidin elämän välillä. Tyypillisimmin nämä liittyvät oman lapsen syntymään, mutta myös elämän vastoinkäymiset saattavat virittää mielessä voimakkaita mielikuvia äidin tunteista tai ajatuksista omia vastaavina.

Haastatteluissani äidit kertovat nyt aikuisena ymmärtäneensä monia tilanteita lapsuudestaan. Kun on itse äiti, on helpompaa samaistua oman äitinsä eri tilanteisiin. Osataan myös nähdä ne vaihtoehdot, jotka oman äidin elämäntilanne oli äidin lapsuudessa tarjonnut. Esimerkiksi oman äidin yksinhuoltajuutta ja sen siihen aikaan mukanaan tuomaa hankaluutta ja leimaavuutta ymmärretään nyt omien elämäkokemusten kautta. Ymmärtäminen ei aina kuitenkaan poista katkeruutta, jonka oma lapsuus on aiheuttanut.

*” Kyl mä kauheen hyvin ymmärrän, et ei äiti oo pystyny (ostamaan) ku yksin ollu. Ku yhden palkasta maksetaan kaikki, kyllä mä sen itse tiedän...jotenki olen omasta lapsuudesta katkera, sit koitan pojalle, et sen ei tarttis kärsii, et on suksii ja luistimi” (Maija)*

Haastateltava kertoo tästä seuranneen myös ristiriitoja: kohtuullisuus lapselle hankittujen tavaroiden määrässä on välillä vaikea pitää hallinnassa. Muutoinkin, ehkä juuri lapsuuden köyhyyden kokemuksista johtuen, haastateltavan taloudellinen itsenäisyys ja oma selviäminen korostuu. Haastateltavan äidin yksinhuoltajuus on äitiyttä määrittelevä olotila liittyen taloudelliseen ja sosiaaliseen itsenäisyyteen. Omaa lapsuuden tiukkuutta ei haluta enää toistaa äitydessä.

Äidit puhuvat haastatteluissa myös isäsuhteistaan, mutta isien ei kerrota vaikuttaneen omaan vanhemmuuteen samalla tavalla kuin äidin perinnön. Isäsuhde saattaa olla negatiivinen ja myös katkeruutta aiheuttanut esimerkiksi isän alkoholisoitumisen vuoksi. Positiivisessa suhteessa isä muistettiin aktiivisena harrastuksissa kannustajana. Siinä missä omaa saatua äitiyden kokemusta omassa elämässä joko yritetään muuttaa tai jatkaa, äidit eivät mieti, miten oman isäsuhteen voisi välittää omille lapsilleen joko korjaavana tai perinteitä jatkavana. Pikemminkin omaa isää saatetaan verrata omaan mieheen ja sitä kautta palata omiin lapsuudenkokemuksiin:

*Siinä on se ero, et mun mieheni ei hauku, ei se lyö, eikä rähjää. Niinku sit taas mun isäni teki, mikä taas musta tuntu kauheen pahalta” (Minna)*

Roos & Rotkirch (1997) ovat toimittaneet teoksen ”Vanhemmat ja lapset. Sukupolvien sosiologiaa”, jossa kuvataan vanhempia ja vanhemmuutta lasten näkemänä ja muistamana. He huomasivat, että vaikka valtaosa teokseen kirjoittaneista oli naisia, ja vaikka he saivat valita kummasta vanhemmasta he kirjoittavat enemmän, niin juuri kuvaukset vaikeista isistä nousivat esiin yllättävällä vahvuudella. Elämäkertoissa äiti on yleensä taustalla – hän on ”äiti”, mikä on huonosti kerrontaan sopiva olotila, sekä äidin että lapsen kannalta.

Isään puolestaan liitetään selkeitä, usein tunnepitoisia tapahtumia. Äidin kuvaamisen vaikeuteen voi liittyä psykoanalyysin keskeinen ajatus siitä, että perinteisessä ydinperheessä äidistä on irrottauduttava kun taas isän kautta itsenäistytään. Poikien ongelmaksi tulee tässä kuviossa liian jyrkästi tehty rajanveto naisia vastaan, kun taas tyttäriä uhkaa liiallinen samaistuminen äitiin ja sitä kautta heiluva oma identiteetti. Molemmissa tapauksissa lapsi suuttuu, jos häntä verrataan äitiinsä. ”Olet aivan kuin äitisi” lausutaan meidän kulttuurissamme miltei poikkeuksetta loukkauksena, vaikka kyseinen äitisuhde olisikin aivan hyvä. Eikä vastaava automaattisesti päde isiin. (Pipher 1994, 103; Chodorow 1978, ref Roos & Rotkirch 1997, 9)

Äitiys ei ole vain aikajana siitä, kun lapset saavat alkunsa, syntyvät, kasvavat ja lentävät pois pesästä. Äidit ovat samalla itse lapsen asemassa,

jota tilaa myös aktiivisesti omassa äitiydessä pohditaan. Oman äidin tavat muokkaavat myös oman äitiyden tapoja. Äitiyttä ei voi pitää irrallisena, eriteltävänä asiana, vaan suhteisena johonkin. Yksi on juuri oman äitiyden kiinnittäminen sukupolvien ketjuun.

*”Nää on tälläsii uskomuksii mitä mä opetan. Leipä ei saa olla väärinpäin, mun on mummu opettanut sen mun äidille, mun äiti mulle ja mä opetan sen omille mukuloilleni. Ni” (Tiina)*

### ***Leikkaa, liimaa ja leivo***

Viimeisessä tarinassa haastateltava kertoo, että ei ole *”leikkaa, liimaa ja leivo”* –äiti. Haastateltava kiteyttää tässä lausahduksessa hyvin ehkäpä meidän kaikkien käsityksen pullantuoksuudesta, ihanteellisesta äidistä, joka jaksaa puuhata lasten kanssa uupumatta. Äidit haastatteluissa tunnistavat tämän ihanteen ja kertomuksissa toisaalta haluavat etäännyttää itsensä siitä. Läpi haastattelujen useassa kohdassa käy ilmi, että äidit eivät mielestään ole kovinkaan ”äidillisiä”, vaikka hyviä äitejä ovatkin.

*” Äitiys on niin laaja asia ja semmonen, mitä mä en oo oikeestaan koskaan kauheesti miettiny. Et aina sitä on et tarttis ja tarttis olla niin hyvä” (Minna)*

Kulmala & Vanhala (2004, 103) huomasivat haastatellessaan asuntolassa asuvia vanhempia, että ihmiset tunnistivat heille ulkoapäin annetun vanhemmuuden, näkivät se läpi ja kyseenalaistivat sitä. Haastateltavat antoivat omia merkityksiä ongelmatilanteilleen, liittivät itseensä piirteitä hyvän vanhemmuuden mallitarinasta sekä pyrkivät eroon huonon vanhemman ennakkokäsityksestä. Jännitteitä syntyi yhtäältä kulttuuristen odotusten ja toisaalta henkilökohtaisten mahdollisuuksien välillä toteuttaa vanhemmuutta.

Äitiyden vaatimuksista huolimatta, haastateltavani kokivat äitiyden olevan iloa ja voimaa antavaa. Koska kulttuurinen ihanne on välillä niin kaukana,

puheessa syntyy ristiriita, kun kerrotaan omista onnistumista. Oma hyvä äitiys tuodaan kuitenkin ihanteen rinnalle vaikka kielletäänkin, että oikeastaan ei ollakaan kovin ”äidillisiä”. Leikkaa, liimaa ja leivo -kertomus onkin pohdintaa siitä, mitä ihanneäitiys on ja miten se sopii yhteen oman arkielämän kanssa. Haastateltavilleni, kuten myös Kulmala & Vanhala (emt.) huomasivat omassa haastattelussaan, lapset ovat kuitenkin se kantava ihmissuhde, joka määrittyy elämän tärkeimmäksi asiaksi

Katvalan (2001) kolmen sukupolven haastattelututkimuksessa äiti määriteltiin muun muassa kodin sydämeiksi, kodin hengettäreiksi ja perheen johtajaksi. Mielikuva ihanneäidistä on tutkimuksen mukaan voimakas, täydellinen ja pystyvä. Äiti on uhrautuva ja huolehtiva, mutta ei vihainen, väsynyt tai itsekäs. Eri sukupolvilla oli suurin piirtein sama käsitys siitä, millainen on ihanneäiti. Myös haastattelemani äidit kuvaavat hyvää äitiä ” *lapsista huolehtijaksi, ruuanlaittajaksi, siivojaksi, harrastuksiin viejäksi, lasten ymmärtäjäksi*”. Nämä ovat asioita, joita haastateltavat kertovat äitinä tehneensäkin. Normaalin elämän merkityksiin liittyy elämän hallinta, johon kuuluvat työn tekeminen, harrastukset ja sosiaaliset suhteet. Lasten ymmärtäminen viestii taas hyvän äitiyden liittämistä myös lapsen henkisen hyvinvoinnin takaamiseen.

Haastateltavilleni äitiys on enimmäkseen valittua ja luonnollisena pidettyä. Ennen lapsen syntymää he olivat pohtineet, mitä kaikkea äitiys pitää sisällään. Eräs äiti, vaikka oli äitiyden mieltänyt luonnolliseksi osaksi elämää, oli pohtinut huolestuneena mahtaako olla luonnollisesti lapsirakas vai ei, ja miten kaikki tulee sujumaan lapsen synnyttyä. Toinen äiti kertoo myös jännityksen tunteesta, jännityksenä siitä miten kaikki toimii kun lapsi syntyy. Haastateltavat kertovat kaiken pohjimmiltaan kuitenkin menneen hyvin.

*” Aattelin, et eiköhän ne siinä hoidettuu tuu ku hankitaankin. Ja kyl se nyt ihan hyvin sitte” (Minna)*

Äidit kertovat äitiyden hyvistä hetkistä liittämällä ne kulttuurisesti jaettuihin hyvän äitiyden kuvauksiin. Hyviä hetkiä ovat lasten pärjääminen elämässä.

Pärjääminen on lasten harrastuksia ja koulumenestystä, henkistä ja fyysistä onnistumista. Lapset ovat tuoneet äidille kärsivällisyyttä ja malttia, jota äidit pitävät hyvänä asiana. Yleisesti ottaen lapset tuovat iloa äidin elämään.

*” Ei mulla sillai vaikeeta oo ollut. Ne (lapset) on sellasii ilosii ja reippaita ja sit ne muistaa mua kumminki ” (Marja)*

Leikkaa, liimaa ja leivo -kertomuksessa äidit puhuvat ihanneäitiydestä toisaalta hyvän äidin ulkoisen toiminnan kautta, toisaalta taas omien ominaisuuksiensa ja lapsen henkisen hyvinvoinnin pohdinnan kautta. Ulkoisen toimintana hyväksi koettu äitiys on leikkimistä, pihalla touhuamista, kotitöitä, lasten kanssa olemista, lasten villasukkien kutomista, lasten harrastuksia. Toiminta liittyy mielikuvaan ihanneäidistä, joka jaksaa väsymättä. Vaikeassa elämänvaiheessa toiminta saattaa pysähtyä. Eräskin äiti kokee, että hänen täytyisi pakottaa itsensä liikkeelle, tekemään ja liikkumaan, muuten tulee liian hiljaista.

Hyvä äitiys toimintana voi olla myös taloudellista toimintaa ja äidin riippumattomuuden tunnetta. Haastateltavistani eräs kertoo kokeneensa itsensä koko lapsen eliniän yksinhuoltajaksi, vaikka takana onkin myös yksi pitkäaikaisempi miessuhde. Syynä on äidin oma asenne, hän ei ole halunnut jakaa kasvatusvastuuta kenenkään kanssa. Äidin tarinassa korostuu myös taloudellinen riippumattomuus, äiti tuo esiin, että velkaa ei ole ja lapsen materiaaliset tarpeet hän tyydyttää.

Äitiyden pohdinta lasten hyvinvoinnin kannalta näyttäytyy kertomuksissa äitien mielteinä siitä, mitä oma toiminta on lapsia ajatellen ja hyväksi koettuun äitiyteen nähden. Eräs äiti kertoo olevansa huoleton äiti siinä suhteessa, että ei osaa murehtia ja huolehtia erityistä huolenpitoa tarvitsevien lastensa puolesta. Äiti miettii, että onko hänessä jotain vikaa tässä suhteessa, mutta toisaalta ajattelee sen olleen myös lasten parhaaksi, koska nämäkään eivät ole oppineet turhista murehtimaan. Kertomus kuvaa myös äidin tuntevan parhaiten lastensa tarpeet, kun äiti kertoo olleensa vastakkain viranomaisten kanssa hänen ajaessaan lasten etua.



Omien luonteenpiirteiden ja niiden muuttumisen kautta pohditaan myös hyvän äitiyden elementtejä. Eräs äiti kuvaa, kuinka hänen luonteensa on sellainen, että ei aina osaa suhtautua pieniin lapsiin näiden ikätasoa vastaavalla tavalla. Kuitenkin lapset ovat kasvattaneet tässä suhteessa ja saaneet äitiä muuttumaan: lojaalisuus ja kärsivällisyys ja pitkäpinnaisuus ovat tulleet lasten myötä. Myös toinen äiti mainitsee pitkäpinnaisuuden positiiviseksi puolekseen, josta on saanut kehuja myös ulkopuolisilta. Toisaalta haastatteluissa mainittiin äidin lupa suuttua. Eräs äiti kuvaa huutamistaan lapselle jo niin toistuvana, että siihen on lapsikin tottunut.

Lasten henkisen hyvinvoinnin pohdintaan liittyy myös alkoholinkäytön pohdinta. Juova äiti joutuu pohtimaan äitiyttään paitsi ulkoisen toiminnan pysähtymisenä myös juuri lapsen henkisen hyvinvoinnin kannalta. Alkoholinkäyttö perheessä ei ole kulttuurisesti hyväksyttävää, joten asiasta kerrotaan liittämällä siihen äitiyden kannalta positiivisia asioista, kuten lapsen henkistä hyvinvointia.

*Tietysti lapset on joskus sanonu ku on sitä juomiskautta ollu et älä äiti juo. Mutta ei sillai et lapset ois mitenkä henkisesti, ei niillä oo minkäänlaisia ongelmia” (Marja)*

Toinen äiti pohtii taas suhtautumistaan miehensä alkoholinkäyttöön. Hän kertoo, että hänen on vaikea suhtautua siihen ilman negatiivisia tunteita omien lapsuudenkokemuksiensa vuoksi, mutta kertoo aika hyvin kuitenkin onnistuneensa. Äiti kertoo, että isän juominen ei haittaa lapsia, ja hän itse pyrkii edesauttamaan sitä passiivisella suhtautumisellaan.

*” Lapsellekin sanoin, et unohda koko juttu. Et toiset juo ja toiset ei ja et eletään nyt ihan vaan tavallisesti, että me ei sille mitään voida” (Minna)*

Äiti miettii myös lasten henkistä hyvinvointia. Hän kertoo, että suhtautuisi asiaan eri tavalla, mikäli isän juominen rupeaisi haittaamaan lapsia, joko suoranaisesti tai välillisesti äidin kärsimyksen kautta. Äiti kertoo, että lapsia auttaa, kun hän ei välitä, ja myös he itse oppivat suhtautumaan

alkoholinkäyttöön neutraalisti. Näin äiti näkee oman toimintansa ja äitiyden suojelevan lapsia.

Leikkaa, liimaa ja leivo –kertomuksessa äitiyden pohdinta on syvällisempää ja menee myös äitiyden henkilökohtaiselle tasolle. Äitiys saa määritelmänsä ulkoisista piirteistä ja lasten hyvinvoinnin kautta. Kulttuurisesti annettu äitiyden malli tunnistetaan, mikä välillä aiheuttaa ristiriitoja. Vaikka subjektiivinen äitiyden kokemus olisikin positiivinen, itseä ei mielletä perinteisessä mielessä ”äidilliseksi”.

## 7 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tutkielmani aineisto koostui kahdesta erityyppisestä haastattelusta: äitiryhmän haastattelusta ja ryhmäläisten yksilohaastatteluista. Haastatteluissa keskusteltiin äitiyden kokemuksista, joiden kautta halusin tarkastella äitien puhetta omasta äitiydestään, äitiyden kulttuurista rakentumista sekä hyvän tai normaalin äitiyden määrittymistä yhteiskunnassamme. Narratiivisen analyysin avulla muodostin aineistostani äitikertomuksia, joilla vastasin tutkimuskysymyksiini: mitä on hyvä äitiys ja millaista äitipuhetta haastateltavat tuottavat suhteessa siihen.

Ryhmähaastattelusta muodostin kolme äitikertomusta: *Viidentoista vuoden kriisi*, *Raskaassa arjessa selviytyjä* ja *Hyvä äiti kaikesta huolimatta*. Yksilohaastatteluista nostin esiin kaksi äitikertomusta: *Äidin perintö* ja *Leikkaa, liimaa ja leivo*. Kertomukset sisältävät aineksia kulttuurisista äitiyskäsitteistämme, mutta toisaalta ovat hyvinkin henkilökohtaisia tarinoita sisäisesti koetusta äitiydestä. Ajattelen, että kertomukset liittyvät esittelemääni käsitteeseen kulttuurisesta äitiyden mallitarinasta ja tuovat siihen omat palasensa ja lisävärinsä.

Ryhmähaastattelussa keskustelu äitiydestä oli äitien välillä yhtenäistä ja noudatti tutkijan antamia teemoja. Haastateltavat eivät kyseenalaistaneet toistensa puhetta eikä keskustelussa syntynyt väittely- tai ristiriitatilanteita. Voisi ajatella, että keskustelu soljui sen mukaan, mitä yleisestikin äitiydestä

puhutaan: synnytyskokemuksista, parisuhdeongelmista, kotitöistä. Yksilöhaastattelussa äitien kertomukset eivät noudattaneet niin yhtenäistä kaavaa kuin ryhmähaastattelussa huolimatta kaikille samoista haastatteluteemoista. Haasteltavat puhuivat ajallisesti eniten siitä aiheesta, joka kosketti itseä eniten äitinä, kuten omista lapsuudenkokemuksista tai yksinhuoltajaperheen arjesta. Yksilöhaastattelut olivat sävyltään myös pohdiskelevampia ja enemmän henkilökohtaisuuksiin meneviä. Ryhmähaastattelun kertomukset tuottivat enemmän äitiyden ulkoisen toiminnan ja piirteiden kuvausta. Yksilöhaastattelussa taas äitiys liitettiin myös lapsen henkiseen hyvinvointiin.

Äitiys oli haastateltavilleni yleisesti ottaen valittua ja luonnollisena pidettyä. Äitiyden näkemisen luonnollisena ja parisuhteeseen kuuluvana voi liittää yleiseenkin käsitykseen naiseuden ja äitiyden yhteenkuuluvuudesta. Muita vaihtoehtoja äitiydelle ei edes mietitty. Sen sijaan äidit kertoivat pohtineensa mitä äitiys pitää sisällään, joko ennen lapsen syntymää tai sen jälkeen. Äitiyden nähtiin muuttaneen omaa ajatusmaailmaa ja suhtautumista eri asioihin.

Hyvä äitiys oli haastattelussa kerrottua äitien toimintaa. Ryhmän kertomuksissa korostui äidin vahva toimijuus kotona. Äiti oli henkisesti ja fyysisesti vastuussa arjen sujumisesta, pyykäten ja kokaten. Muutosta tähän ei odotettu ja toisaalta ei edes kaivattu. Oman toimijuuden korostaminen oli tapa kertoa kuulijalle omaa vahvaa äitiyttä. Samalla isä tässä yhteydessä ohitettiin, koska vanhemmuudesta jaettuna vanhemmuutena ei puhuttu. Äitiys ja sen vaatimukset liitettiin useimmiten kotiin: kotitöihin, joita täytyy jaksaa päivästä toiseen. Perinteistä roolijakoa kotitöissä ei ryhmässä kyseenalaistettu, vaan mieluummin tuotiin esille omaa aktiivista otetta. Vastuunottamista ja omaa vahvuutta korostettiin asettamalla mies välillä jopa lapsen asemaan. Näin äitimyytin tarina kaiken jaksavasta ja tekevästä äidistä säilyy elävänä.

Toiminnan lisäksi ryhmän kertomukset keskittyivät parisuhteen pohdintaan. Äitiys, isyys ja parisuhde kiinnittyivät toisiinsa mielenkiintoisella tavalla. Äitiys on kokonaisvaltainen tila, jossa ei eritellä suhdetta mieheen tai

lapsen erilleen. Äitiydenkin koettaisiin onnistuvan helpommin, jos parisuhde olisi kunnossa. Useimmiten näin ei kuitenkaan ole, jolloin äitiyttä määritellään huonon parisuhteen ja miehen kautta. Äidit puhuivat itsensä vahvoiksi toimijoiksi suhteessa heikkoon ja huonoon mieheen, jolloin oma äitiys sai enemmän positiivisia ulottuvuuksia.

Kertomusten perusteella isyys, toisin kuin parisuhde, ei saa määritelmäänsä äitiyden kautta. Isyyden hyvä toteutuminen ei ole muusta kuin isästä itsestään kiinni. Äidit toivoivat mieheltä enemmän läsnäoloa, osallistumista, arvostusta ja huomioimista parisuhteessa, mutta samanaikaisesti kertoivat positiiviseen sävyyn miehen mallista lapsille ja hyvästä isyydestä. Äidit eivät kaipaakaan hyvää parisuhdetta hyvän isyyden toteutumisen vuoksi vaan nimenomaan hyvän äitiyden. Hyvä parisuhde toisi naisille tasa-arvoa ja jaksamista ja sitä kautta äitiyskin olisi ehkä helpompaa. Isyys sinänsä kulkee omia polkujaan suhteessa parisuhteeseen ja äitiyteen.

Yksilöhaastattelujen kertomuksissa äidit puhuivat ihanneäitiydestä myös toiminnan ja pohdinnan kautta. Hyvä äitiys oli äidin ulkoista toimintaa lasten kanssa ja lasten hyväksi. Hyvä äitiys näyttäytyi lasten kautta: kun lapset ovat iloisia ja pärjäävät elämässään, on äitinäkin onnistunut. Pohdinnassa mietittiin lasten henkisen hyvinvoinnin edellytyksiä ryhmähaastattelua enemmän. Kertomuksissa äidit kertoivat myös enemmän omista luonteenpiirteistään ja pohtivat niiden merkitystä äitiydelleen.

Yksilöhaastatteluissa nousivat esiin oman lapsuuden kertomukset, jotka taas eivät ryhmän keskustelussa nousseet esiin. Oman lapsuuden pohdinta vei sitä enemmän tilaa ajallisesti, mitä enemmän se oli ongelmalliseksi koettu. Vaikka oma lapsuus olisikin koettu hyväksi, pohdittiin oman äidin merkitystä itselle kuitenkin jollakin tasolla. Omaan lapsuuteen pystyttiin ottamaan etäisyyttä aikuisena ja ymmärtämään oman äidin ehkä pakonkin edessä tekemiä ratkaisuja. Ymmärrys ei aina kuitenkaan poista katkeruutta, jonka ajatellaan edelleen vaikuttavan omassa äitiydessä. Äidit pohtivat, miten oman äidin mallia ei tulisi toistettua, tai vastaavasti mitä haluaa jatkaa omassa äitiydessään.

Äitikertomuksissa vaihtelivat puhe ongelmista ja puhe hyvistä asioista. Lopputulos on kuitenkin aina sama: positiiviset asiat nousevat pinnalle ja kannattelevat omaa hyvää äitiyttä. Tätä tukee myös molemmissa haastatteluissa esiin tullut ajatus, että moniin muihin nähden omalla perheellä menee kuitenkin hyvin, ja jokainen on lapsilleen se paras äiti. Äidin ja lapsen suhde nähdään kiinteänä ja kantavana voimana myös vaikeiden aikojen yli. Ongelmat, kuten parisuhdekriisit ja alkoholinkäyttö, vaikuttivat äidin elämään, mutta eivät varsinaisesti kerrottuun äitiyteen. Parisuhteen kriisit mahdollistavat toisaalta oman toimijuuden korostamisen, toisaalta ongelmapuheen. Alkoholinkäyttö nähdään ongelmana, mutta rinnalle liitetään positiiviseksi katsottuja äitiyden puolia. Tyypillistä on, että vaikka ongelmat ja positiiviset asiat vuorottelevat, äitiys kerrottiin ”kaikesta huolimatta hyvin” –puheella positiiviseksi.

Haastateltavani puhuivat äitiydestään tunnistuen yleisesti jaetun käsityksen äitiydestä, äitiyden mallitarinan. Äiti on jaksava ja lastensa eteen kaikkensa tekevä, kodin hengetär. Äidit tunnistivat tämän ja liittivät omaan äitiyteensä näitä positiiviseksi katsomiaan elementtejä. Molemmissa haastatteluissa äidit toivat kuitenkin esille, että varsinaisesti eivät ole ”äidillisiä”, vaikka subjektiivinen äitiyden kokemus olisikin positiivinen. Tällainen kieltämispuhe saattaa auttaa oman hyvän äitiyden tarinan ylläpitämistä siinä mielessä, että ihanneäitiyttä ja äitimyyttä ei tarinoissa kerronnan tasolla edes yritetä saavuttaa. Kuitenkin yhteiskunnassamme ne käyttäytymismallit, joita hyvän äidin ajatellaan noudattavan, ovat tiukassa, koska äidit kaikesta huolimatta liittävät nämä itseensä puhuessaan äitiydestään.

Äidillisyyden kieltämispuhe ja ”kaikesta huolimatta hyvin” -puhe kertomuksissa toimivat eräänlaisina strategioina, kun tasapainoillaan oman äitiyskäsityksen ja kulttuurisen mallitarinan välimaastossa. Haastattelemani äidit olivat tyytyväisiä äitiyteensä, mutta äitiyden mallitarinaa vasten sitä täytyy puolustella ja korostaa. Näin oli varsinkin ryhmähaastattelussa. Strategian avulla pystytään itselle ja muille tuottamaan positiivinen äitiyden kokemus.

Tavat puhua omasta äitiydestä erosivat ryhmähaastattelussa ja yksilöhaastattelussa, vaikka teemat olivatkin molemmissa samat. Yksilöhaastatteluissa äidit uskalsivat lähteä miettimään syvällisemmin elämäänsä, ryhmässä taas korostuu yhteinen, turvallinen tapa puhua. Yksin äidit miettivät enemmän henkilökohtaista historiaansa ja luonteenpiirteitään kuin ryhmässä. Uskon, että ryhmässä mallitarinan vaikutus on vielä suurempi kuin yksin puhuttaessa. Esimerkiksi ryhmä jakaa epäröimättä äitiyden mallitarinasta osan, jossa mies asetetaan äidin alapuolelle roiston osaan ja näin vahvistetaan omaa toimijuutta ja äitiyttä. Tämä on yhteisesti jaettu tapa puhua, jota ryhmässä on todennäköisesti käytetty useasti ennenkin, ja on siksi turvallinen. Kun ollaan kahdestaan haastattelijan kanssa, keskusteluun on turvallisempi tuoda enemmän myös omaa pohdintaa.

Molempien haastattelujen lopuksi kysyin kaikilta mielipidettä äitiryhmän määrittelyyn, jonka olin esittänyt ensimmäisen kerran jo ryhmähaastattelun alussa. Ryhmän vetäjätahon määritelmän mukaan ryhmän tarkoituksena on tarjota vertaistukea äideille sekä tukea riski- ja alkoholiperheiden koossa pysymistä. Äidit itse ajattelivat ryhmän olevan tarkoitettu vähävaraisille, yksinhuoltajille, monilapsisille äideille, yleisesti ottaen erityistä tukea tarvitseville. Eräs äiti mainitsi, että ei erityistä tukea tarvitsevaa perhettä voi pitää ei-normaalina perheenä. Äiti myös mietti, kuka sen voi määritellä, mikä on normaalia ja mikä ei. Toinen taas mietti, että ei voi itseään sijoittaa mihinkään lokeroon, koska hänellä ei ole isoja ongelmia. Ajoittaisesta toimeentulotukiasiakkuudesta huolimatta äiti ei kertonut kuuluvansa mihinkään ryhmän tarjoamaan määritelmään.

Äidit ovat yhteiskunnan taholta määriteltyjä monenlaisiin asiakkuuksiin. Ryhmän jäsenyys sen sijaan näyttäytyy voimavarana ja vertaistuen saamisen mahdollisuutena, ei asiakkuutena tiettyyn organisaatioon. Äidit kertoivat, että ovat tyytyväisiä saadessaan kuulua ryhmään. Erilaisiin asiakkuuksiin kategorisointeja äidit eivät olleet edes miettineet. Ryhmää yhdistäväksi tekijäksi riittää äitiyden jakaminen. Sosiaalityöntekijänä tai tutkijana helposti lokeroi ihmisiä ennako-oletuksin sosiaalisten ongelmien

perusteella: toimeentulotukiasiakas, lastensuojelun asiakas, päihdehuollon asiakas ja niin edelleen. Ryhmän energisyys ja vahva toimijuus antoi myös tutkijalle uuden näkökulman, jolla lähestyä ihmisiä. Kuten tutkimuksellani olen pyrkinyt osoittamaan, avoimella lähestymisellä naisten ja äitien oman äänen ja kertomusten esiin tuominen on itselle hedelmällistä ja mielenkiintoista.

Sosiaalityöntekijänä minulle äitiyden mallitarinan olemassaolon ymmärtäminen ja sen palasten paikantaminen antaa valmiuksia myös asiakastyöhön. Vanhemmuus on jokaiselle äidille henkilökohtainen ja haavoittuva alue, johon sosiaalityöntekijä joutuu tavalla tai toisella ottamaan kantaa. Kulttuurisen äitiyden mallitarinan olemassaolo sulkee aina jonkun ulkopuolelle; äidin jonka elämäntapa tai vanhemmuus ei vastaa mallitarinan vaatimuksia. Kenellä on moraalinen valta määritellä ja arvottaa tämän äidin elämäntapaa ja vanhemmuutta? Kenenkään ei soisi joutua kamppailemaan oman äitiytensä ja identiteettinsä puolesta, vaan neuvotteluja käymällä antaa mahdollisuus vanhemmuuden säilyttämiseen. Mallitarinan voi ymmärtää mahdollisuudeksi, joka tarjoaa jokaiselle jotakin.

Äitiyden laajempien kulttuuristen merkitysten pohtiminen on hyödyllistä. Opin tutkimukseni myötä katsomaan naisen ja äidin asemaa monesta eri näkökulmasta ja kontekstista käsin. Naistutkimuksen näkökulmasta, asiakkaan asemasta, suhteessa äitimyyttiin. Näkökulmat palvelevat myös sosiaalityöntekijää. Itse uskon, että tulen paremmin ymmärtämään asiakastyössä kohtaamaani äitipuhetta: äitiyden puolustamisen, korottamisen tai vähättelyn merkitystä, kun niitä on mahdollisuus pohtia vasten laajempaa merkitystä ja suhteessa äitiyden kulttuurisen mallitarinaan.

## 8 LOPPUSANAT

Tutkielmani ollessa loppusuoralla palasin vielä kerran haastateltavieni ryhmätapaamiseen, koska olin haastatteluja tehdessäni luvannut äideille kertoa työstäni sen valmistuttua. Haastattelujen tekemisestä tekstin valmistumiseen kului aikaa reilu vuosi. Tuon vuoden aikana näin muutamia äitejä ohimennen, ja aina he huomaavaisesti kyselivät työni edistymisestä. Kiinnostuksesta työni tuloksiin kertoi myös se, että kaikki ryhmän jäsenet olivat kokoontumisessa, johon oli tulostani sovittu. Ryhmä oli saanut myös kaksi uutta jäsentä, jotka myös olivat kokoontumisessa mukana.

Kävin tutkielmani pääkohdat läpi, teoriaosuuden hyvinkin pintapuolisesti, painottaen analyysiosuutta. Tutkielmaa tehdessäni muistan erään äidin ihmetelleen, miten näin pienestä aineistosta voi saada aikaiseksi tutkimustuloksia. Yritinkin valottaa laadullisen tutkimuksen ominaispiirteitä ja sitä, että tuloksissa on mukana niin tutkijan tulkintaa kuin yhteiskunnan ja kulttuurin yhteisesti jakamia piirteitä. Tulokset eivät näin ollen ole pelkästään selkeää faktatietoa, vaan monien osien summa. Eräs äiti kommentoikin lopetettuani, että hänen mielestään olin ”ihmeen paljon” saanut irti suhteellisen pienestä aineistosta.

Tarkemmin kävin läpi analyysiosiot ja omat pohdintani haastatteluista. Kerroin, että olen aineistosta käyttänyt suoria lainauksia, mutta niitä äidit eivät halunneet kuulla ääneen luettuina. Kuten yksi äiti sanoi, ”*sanottu mikä sanottu, ei siitä sen enempää*”. Tulkinnoistani äideillä ei ollut kommentoitavaa. Eri mieltä äidit olivat ainoastaan siitä, kun yksilöhaastattelujen kulkua selostavassa luvussani kerroin, että mielestäni haastattelut olivat rankkoja ja tunnepitoisia niin äideille kuin tutkijalle. Äidit taas sanoivat, että puhuminen oli helppoa. Yksi äiti toisaalta mietti, että oli kyllä etukäteen jännittänyt, mitä hänen kuuluisi puhua.



Tieteellisen tekstin puhuminen ja referoiminen omin sanoin oli vaikeaa, varsinkin kun aikaa oli rajoitetusti. Tästä syystä varmaan äideille ei nopeasti syntynyt käsitystä tutkimuksen kokonaisuudesta ja omasta roolistaan haastateltuina. Laadullisen tutkimuksen ja narratiivisen analyysin ideaa ei ollut helppo muutamalla lauseella selventää ryhmälle, joka ei välttämättä aiemmin käsitteisiin ollut törmännyt. Näin ollen tarkentavia kysymysten tai kommenttien esittäminen yhtäkkiä saattoi olla vaikeaa. Tässä kohtaa pysähdyinkin miettimään juuri tutkijan tulkinnan osuutta tutkimuksen tekemisessä: tutkija ikään kuin kääntää aineiston tieteelliselle ja käsitteellistävälle kielellä omien näkökulmiensa mukaan. Yllättävän vaikeaa tämä oli kuitenkin toisinpäin: kuinka hahmottaa ja säilyttää aineiston alkuperäisyys ja tuoda se esiin ymmärrettävästi?

Äidit kommentoivat positiivisesti ja ehkäpä yllättyneestikin työn laajuutta ja tutkijana tekemääni työmäärää. Äidit kysyivät tuntimäärää, jonka olen tutkielman parissa viettänyt ja uskoivat, että osaan varmasti haastattelunauhat ulkoa. Pidin kuitenkin aiheittani ja aineistoani koko tutkimusprosessin ajan mielenkiintoisena, joten kiinnostus tutkielman tekemiseen säilyi koko ajan. Kyllästymisen tunnetta ei tullut, koska itsekin halusi selvittää, mitä haastatteluilla on vielä kerrottavaa. Suuri kiitos kuuluu tietenkin ryhmälle: ryhmän vetäjän sanoin olin onnekas, että tutkijana minulla oli mahdollisuus haastatella juuri tätä erityislaatuista ja positiivista äitiryhmää.

**Lähteet:**

Ahmed, Sara (2000) *Strange Encounters. Embodied Others in Post-Coloniality*. London: Routledge.

Alasuutari, Pertti (1994 ja 1999) *Laadullinen tutkimus*. Tampere: Vastapaino.

Alasuutari, Pertti (2005) *Yhteiskuntatutkimuksen etiikasta*. Teoksessa Pekka Räsänen & Anu-Hanna Anttila & Harri Melin (toim.) *Tutkimus menetelmien pyörteissä. Sosiaalitutkimuksen lähtökohdat ja valinnat*. Juva: WS Bookwell Oy, 15-28.

Antaki, Charles & Widdicombe, Sue (1998) *Identity as an Achievement and as a Tool*. Teoksessa Charles Antaki & Sue Widdicombe (toim.) *Identities in Talk*. London: Sage Publications, 1-14.

Auvinen, Riitta (1979) *Ylistämällä alistettu*. Teoksessa Eskola, Katariina, Haavio-Mannila Elina & Jallinoja, Riitta (toim.) *Naisnäkökulmia*. Porvoo: WSOY, 183-189.

Böök, Marja Leena (2001) *Vanhemmuus ja vanhemmuuden diskurssit työttömyystilanteessa*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

De Beauvoir, Simone (1949, suom. 1980) *Toinen sukupuoli*. Helsinki: Kirjayhtymä.

Clandinin, D. Jean & Connelly, F, Michael (2000) *Narrative Inquiry. Experience and Story in Qualitative Research*. California: Jossey-Bass Inc.

Eskola, Jari & Suoranta, Juha (2003) *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.

Chodorow Nancy (1978) *The Reproduction of Mothering. Psychoanalysis and the Sociology of Gender*. Berkeley: University of California Press.

Gergen, Kenneth J. (1994) *Realities and relationships sounding in social construction*. Cambridge: Harvard University Press.

Granfelt, Riitta (1998) *Kertomuksia naisten kodittomuudesta*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 702.

Heikkinen, Hannu L.T. & Huttunen, Rauno & Kakkori, Leena (1999) ”Ja tämä tarina on tosi...” Narratiivisen totuuden ongelmasta. *Tiedepolitiikka* 4, 39-52.

Heikkinen, Hannu L.T. (2001) *Narratiivinen tutkimus - todellisuus kertomuksena*. Teoksessa Juhani Aaltola & Raine Valli (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin*. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy, 116-132.

Hays, Sharon (1996) *Cultural contradictions of motherhood*. New Haven: Yale University Press.

Hirsjärvi, Sirkka & Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula (2000) *Tutki ja kirjoita*. Vantaa: Tammi.

Holma, Juha (1999) *Postmodernismi, narratiivisuus ja psykoosi*. *Psykologia* 34 (5-6). Suomen psykologisen seuran julkaisu, 322-328.

Holm, Ulla M. (1994) *Begreppet mordeskap - en deskriptiv och normativ analys*. *Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti* 2, 151-161.

Hänninen, Vilma (1999) *Sisäinen tarina, elämä ja muutos*. *Acta Universitatis Tamperensis* 696. Tampere: Tampereen Yliopisto.

Jokinen, Arja & Huttunen, Laura & Kulmala Anna (2004) *Johdanto: neuvottelu marginaalien kulttuurisesta paikasta*. Teoksessa Arja Jokinen & Laura Huttunen & Anna Kulmala (toim.) *Puhua vastaan ja vaieta*. *Neuvottelu kulttuurisista marginaaleista*. Helsinki: Gaudeamus, 9-19.

Jokinen, Arja & Huttunen, Laura & Kulmala Anna (2004) Puhua vastaan ja vaieta. Neuvottelu kulttuurisista marginaaleista. Helsinki: Gaudeamus.

Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Pösö, Tarja (1995) Tulkitseva sosiaalityö. Teoksessa Arja Jokinen & Kirsi Juhila & Tarja Pösö (toim.) Sosiaalityö, asiakkuus ja sosiaaliset ongelmat. Konstruktionistinen näkökulma. Sosiaaliturvan kirjallisuusseura; Sosiaalityö 2. Helsinki: Sosiaaliturvan keskusliitto, 9-31.

Jokinen, Arja & Suoninen, Eero & Wahlström, Jari (2000) Miten tavoittaa auttamistyön ydintä? Teoksessa Arja Jokinen & Eero Suoninen (toim.) Auttamistyö keskusteluna. Tutkimuksia sosiaalityön ja terapiatyön arjesta. Tampere: Vastapaino.

Jokinen, Eeva (1996) Väsynyt äiti. Äitiyden omaelämäkerrallisia esityksiä. Tampere: Tammerpaino.

Jokinen, Eeva (2004) Päiväkirjat tiedon lajina. Teoksessa Feministinen tietäminen. Keskustelua metodologiasta. Toim. Marianne Liljeström. Tampere: Vastapaino, 118-140.

Juhila, Kirsi (2004) Talking Back to Stigmatized Identities. Negotiation of Culturally Dominant Categorizations in Interviews with Shelter Residents. *Qualitative Social Work* 3(3), 259-275.

Katvala, Satu (2001) Missä äiti on? Äitejä ja äitiyden uskomuksia sukupolvien saatossa. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Kitzinger Sheila (1978) *Women as Mothers*. Glasgow: Willian Collins Sons & Co Ltd.

Koivunen, Anu (1998) Hoivaava nainen: oppihistoriallinen tarina. *Naistutkimus* 4, 73-82.

Koivunen, Anu & Liljeström Marianne (1996) Kritiikki, visiot, muutos - feministinen purkamis- ja rakentamisprojekti. Teoksessa *Avainsanat*. 10

askelta feministiseen tutkimukseen. Toim. Anu Koivunen & Marianne Liljeström. Tampere: Vastapaino, 9-34.

Korte, Irma (1988) Nainen ja myyttinen nainen. Helsinki: Yliopistopaino.

Kulmala, Anna & Vanhala, Anni (2004) Vanhemmuus marginaalissa: kulttuurinen mallitarina osana henkilökohtaista vanhemmuutta. Teoksessa Arja Jokinen & Laura Huttunen & Anna Kulmala (toim.) Puhua vastaan ja vaieta. Neuvottelu kulttuurisista marginaaleista. Helsinki: Gaudeamus, 98-114.

Laine, Timo (2001) Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma. Teoksessa Juhani Aaltola & Raine Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy, 26-43.

Lappalainen, Päivi (1996) Seksuaalisuus. Teoksessa Avainsanat. 10 askelta feministiseen tutkimukseen. Toim. Anu Koivunen & Marianne Liljeström. Tampere: Vastapaino, 207-224.

Lieblich, Amia (1998) Narrative research: reading analysis and interpretation. Thousand Oaks: Sage.

Määttänen Kirsti (1993) Äidit ja tyttäret, anopit ja miniät. Teoksessa Ulla Piela (toim.) Aikanaisia. Kirjoituksia naisten omaelämäkerroista. Tampere: Tammerpaino Oy, 149-164.

Niemelä, Pirkko (1991) Äitiyden hillitty raivo. Teoksessa Sinikka Nopola (toim.) Äiti tuu ikkunaan. Äitiys - elämä vai kohtalo. Juva: WSOY, 107-116.

Nirvi, Ruben (1952) Synonyymitutkimuksia sukulaistutkimuksen alalta. Helsinki: SKS.

Nousiainen, Kirsi (2004) Lapsistaan erillään asuvat äidit. Äitiysidentiteetin rakentamisen tiloja. Jyväskylä: Kopijyvä oy.

Nätkin, Ritva (1997) *Kamppailu Suomalaisesta äitiydestä. Maternalismi, väestöpolitiikka ja naisten kertomukset.* Helsinki: Gaudeamus.

Oinas, Elina (2004) *Haastattelu: kokemuksia, kohtaamisia, kerrontaa.* Teoksessa Marianne Liljeström (toim.) *Feministinen tietäminen. Keskustelua metodologiasta.* Tampere: Vastapaino.

Ollila, Anne (1994) *Perhe – ura vai vankila.* Teoksessa Kari Immonen (toim.) *Naisen elämä. Mistä on pienet tytöt tehty, mistä tyttöjen äidit.* Keuruu: Otava, 263-348.

Rich, Adrienne (1977) *Of Woman Born. Motherhood as Experience and Institution.* London: Virago.

Rojola, Lea (1996) *Me kumpikin olemme minä.* Teoksessa Päivi Kosonen (toim.) *Naissubjekti ja postmoderni.* Tampere: Tammerpaino, 23-43.

Roos, J.P. & Rotkirch, Anna (1997) *Hirveät vanhemmat.* Teoksessa J.P. Roos & Anna Rotkirch (toim.) *Vanhemmat ja lapset. Sukupolvien sosiologiaa.* Tampere: Tammerpaino, 5-15.

Saarikangas, Kirsi (1991) *Äitiyden tila; nainen ja moderni asunto.* Teoksessa Sinikka Nopola (toim.) *Äiti tuu ikkunaan. Äitiys - elämä vai kohtalo?* Juva: WSOY, 233-256.

Sacks, Harvey (1992) *Lectures on Conversation.* Oxford: Basil Blackwell.

Tolkki-Nikkonen, Mirja (1990) *Parisuhde, perhesuhde olosuhde. Mikä pitää avioliiton koossa 15 vuoden jälkeen.* Helsinki: Gaudeamus.

Vuorela, Ulla (2002) *Äitiys kielessä. Naisten vallasta ja väkivallasta.* Teoksessa Satu Apo & Anu Koivunen & Leena- Maija Rossi & Kirsi Saarikangas (toim.) *Itkua ikä kaikki? Kirjoituksia naisesta, vallasta ja väkivallasta.* Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 898.

Vuori, Jaana (1999) Äideistä on moneksi. Feminismin ja sosiaalipolitiikan kiperä kysymys. Janus 2. Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti.

Vuori, Jaana (2001) Äidit, isät ja ammattilaiset. Sukupuoli, toisto ja muunnelmat asiantuntijoiden kirjoituksissa. Tampere: Tampereen yliopisto.

Vuori, Jaana (2003) Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä. Helsinki: Gaudeamus.

Muut lähteet:

Pöllänen, Pirjo (2005) Perhetutkimuksemme itsestänselvyyksiä kyseenalaistamassa - venäläiset maahanmuuttajanaiset. <http://www.minna.fi/minna/artikkelit/pollanenvennaiset.html>.

## Liite 1 Vanhemmuuden roolikartta

**VANHEMMUUDEN ROOLIKARTTA®**

## Vanhemmuuden viisi keskeistä osa-aluetta

